

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Katedra judaistiky

Jemenští Židé, historie, životní styl a prostředí

Yemenite Jewry, History, Lifestyle, and Environment

Vedoucí práce: Doc. Bedřich Nosek

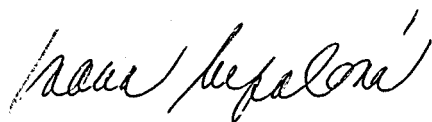
Vypracovala: Ivana Nepalová

2006

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala sama a veškeré prameny, které jsem použila uvádím v seznamu použité literatury.

V Praze dne 30. června 2006

Ivana Nepalová

Handwritten signature of Ivana Nepalová in cursive script.

Chtěla bych poděkovat Tammy a její rodině Chevrony, Davidu Smetanovi, Damiánu Zoppovi, Tereze Gafně Foltýnové, Katie Light, Ireně Kalhousové, Aleši Zimmermannovi, Pavlu Oulehlovi a doc. Bedřichu Noskovi

1. Úvod	3
2. Historie jemenských Židů.....	5
2.1. Legendy.....	8
2.2. Hromadná konverze na judaismus v Hímjarském království ..	11
2.2.1. Dhú Nuwás.....	12
2.3. Mohamed a Židé	13
2.3.1. Založení státu Zaydí v Jemenu	14
2.3.2. Al-Hádího postoj k nemuslimským obyvatelům	14
2.3.3. Natanel Ibn Fayyumí.....	15
2.4. Období raného až pozdního středověku.....	16
2.4.1. Tradice, zvyky a náboženská literatura.....	16
2.4.2. Výslovnost	17
2.4.3. Židovská literární tvořivost v Jemenu ve třináctém a čtrnáctém století	18
2.5. Otomanská okupace Jemenu (1538-1635).....	19
2.5.1. Rabín Zecharia al-Dahrí.....	20
2.5.2. Rabín Shalom Shabazi (1619 – cca 1679)	21
2.6. Vliv šabatiánského hnutí na jemenskou židovskou komunitu..	21
2.6.1. Edikt Atarot – pokrývka hlavy.....	22
2.6.2. Edikt pejzot	22
2.6.3. Edikt o latrínách.....	24
2.6.4. Edikt o sirotcích	24
2.7. Vyhoštění jemenských Židů do Mauzy	25
2.7.1. Anulování Ediktu o vyhoštění	26
2.7.2. Následky exilu	27
2.8. Jemenští Židé v osmnáctém a v devatenáctém století	27
2.8.1. Rabín Shalom ben Aharon ha-Kohen Iraqi.....	28
2.8.2. Rabín Yehia Salih (cca. 1740 – cca. 1805).....	30
2.8.3. Konec Qasimiského státu.....	31
2.8.4. Josef Abdallah: jemenský pseudo-mesiáš.....	32
2.8.5. Snaha o reformu: Dor-Dea.....	32
2.9. Druhá Otomanská okupace Jemenu (1872-1914).....	34
2.9.1. Konec Otomanské okupace.....	34
2.10. Imigrace před vznikem státu Izrael.....	35
2.11. Imigrace do státu Izrael.....	40
2.12. Současná jemenská komunita : Rabanit Kapach a Rav Yosef Kapach, z"l.....	41
3. Životní zvyklosti a prostředí jemenských Židů	43
3.1. Dům.....	43
3.2. Kuchyně	46
3.2.1. Měděné nádoby.....	46
3.2.2. Keramika.....	47
3.2.3. Kamenné nádoby	47
3.2.4. Košíkářství	48
3.3. Oblečení	48
3.3.1. Ženské šaty.....	48
3.3.2. Boty.....	51

3.3.3. Dětské oblečení – Antari muwada	52
3.3.4. Mužské oblečení	52
3.3.5. Šperky a stříbrotepectví	55
3.4. Jemenská židovská žena	59
3.5. Synagoga a obřadní předměty.....	61
3.6. Rozlišení podle náboženských skupin	65
3.7. Lidový příběh.....	66
3.8. Hudba , píseň a tanec	66
4. Závěr	69
Conclusion	71
Použitá literatura.....	72
Obrazová příloha	74

1. Úvod

V akademickém roce 2001/2002 jsem obdržela roční stipendium na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě, v Izraeli. V rámci společného programu "*Safa mešutefet*" jsem měla možnost strávit deset měsíců s izraelskými studenty na kolejích, kde kromě společného soužití na kolejích, jsme rovněž společně procestovali celou zemi. Mé dvě izraelské spolubydlící byly z jemenských rodin. Tammy byla z klasické jemenské židovské rodiny, dnes sekulární, jejíž rodiče se ještě v Jemenu narodili. Efrat byla se smíšené židovské rodiny, jejíž maminka měla české kořeny a tatínek jemenské, ale už narozen v Izraeli jemenským židovským přistěhovalcům, kteří přišli do země zaslíbené ještě před vznikem státu Izrael. Během mého roku jsem byla pravidelně zvána do těchto dvou rodin, a prakticky jsem až do dnes. Rodina Efrat se stala moji izraelskou adoptivní rodinou a Tammy byla mojí spolubydlící až do tohoto akademického roku.

Nejprve jsem si začala studovat o jemenských Židech jen pro sebe, abych více rozuměla tomu, čeho jsem svědkem při mých častých návštěvách. Postupně jsem byla zvána na nejrůznější jemenské oslavy, ale také i na přednášky pořádané jemenskou židovskou komunitou. Byla jsem skutečně oslovena jemenskou tradicí, která byla samozřejmou součástí i u sekulárních rodin. Čím více jsem se o této komunitě dovídala, tím více jsem byla nadšena originalitou a historií jemenské komunity, která měla velký vliv i na můj vlastní vztah k judaismu a tradici.

Když jsem následně zvažovala téma své diplomové práce na Husitské teologické fakultě, rozhodla jsem se představit téma, které se mi jeví velmi zajímavé, a zároveň, které je mi blízké. Původně jsem zamýšlela práci na téma "židovská žena v jemenské židovské

komunitě, v historickém vývoji v souvislosti s životním cyklem a tradicí", nicméně představit tohle téma, bez historického úvodu celé jemenské židovské historie a tradice, by bylo téměř bez souvislosti.

Po uvážení jsem se rozhodla pro obecné téma jemenských Židů, jejich historie, tradice a zvyků, ale když jsem v Izraeli konzultovala moje rozhodnutí, dospěla jsem k názoru, že nejsem schopna pojmout celé téma v tomto podání do magisterské práce.

Tudíž představuji pouze historický úvod a obecný náhled do denních záležitostí v podobě bydlení, odívání a s přídavkem zajímavostí, charakteristických pro jemenskou židovskou komunitu. Nepouštím se do moderních dějin po vzniku státu Izrael a po imigrační akci, známé jako "Magic carpet". Rovněž v této práci nepředstavuji náboženské zvyky a tradice. Moje diplomová práce je kompilací obecně historickou s geografickou závislostí na území Jemenu.

Jako model mi sloužila kniha Reubena Ahroniho pod názvem Yemenite Jewry – Origins, Culture and Literature, dále kniha Ester Muchowské – Schnaper, vydaná Izraelským muzeem v Jeruzalémě při příležitosti výstavy The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, pod stejným názvem. Veškeré svoje prameny jsem čerpala v Izraeli v Institutu východních komunit Yad Izhak Ben-Zvi v Jeruzalémě, v Izraelském muzeu a v Kulturním centru jemenské komunity v Izraeli v Tel Avivu. Historických prací týkajících se tohoto tématu není mnoho, ve většině publikacích se objevují citace stále stejných autorů. Publikuje se většinou v souvislosti s výročními konferencemi na oslavu jemenské alije a operace "Magic carpet". Materiál je převážně v hebrejštině a v angličtině. Čerpala jsem samozřejmě z vlastních průzkumů rodin mých přátel a jejich příbuzných.

Záměrem práce je historický náhled, který vede k seznámení českého prostředí s jemenskou židovskou komunitou.

2. Historie jemenských Židů

V souvislosti s moderními dějinami státu Izrael a se vznikem státu je "alija" jemenských Židů jako už organizovaného státního programu, první velkou akcí v řadě tzv. alijí v následujících obdobích vůbec. Gigantická operace, známá jako operace "Magic Carpet", která začala rokem 1949 pod názvem "On Eagles' Wings. Okolo padesáti tisíc jemenských Židů přiletělo do Izraele. Stát Izrael zažíval neuvěřitelný fenomén "the ingathering of the exiles from many countries of the world."¹

Většina jemenských Židů samozřejmě do této doby nikdy neviděla letadlo, takže letecky organizovaná přeprava do Izraele nabrala pro komunitu téměř mystický charakter. Celá emoce byla umocněna prorockou vizí " *Nesl jsem vás na orlích křídlech a přivedl vás k sobě*" (Exodus 19:4) a Jeremiášovým proroctvím (31:16-17) " *Přestaň hlasitě plakat a ronit slzy, vždyť tu je mzda za to, co jsi vykonala, je výrok Hospodinův, však oni se vrátí z nepřátelské země. Je naděje pro tvé potomstvo, je výrok Hospodinův. Synové se vrátí na své území.*" Jemenští Židé přišli téměř bez žádného majetku, řada z nich měla v rukou jen svitek Tóry. "Proroci vystupující z Bible",² krásně popsany obraz, který udělal dojem na amerického kapitána letadla, které přepravovalo jemenské Židy.

Realita všedního života byla naplněna silným kontrastem mezi primitivním, myšleno velmi jednoduchým, způsobem života, kterému byli jemenští Židé navyklí a moderní technologií nového prostředí. Velmi známá je příhoda z dočasného shromažďovacího tábora, kde noví imigranti nejprve bydleli, a jak o tom referoval tisk, tedy o tom, jak nebyla pochopena myšlenka postele a povlečení, do kterého se jemenští Židé oblékli a pod postelí spali, nikoli na ní. Samozřejmě se stalo problémem i používání moderních toalet, a jak bylo výstižně vyjádřeno " *the planes that carried them to Israel*

---

¹ Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 10

² Jerusalem Post, 8. října 1949

*spanned "not only a thousand miles but also a thousand years."*³

Další výraznou skutečností byl střet pochopení izraelské populace, nejen z řad přeživších Holocaustu, kteří se do této doby nikdy s orientálním Židem neseťkali, ale i z řad tzv. chalucim, tedy pionýrů, z prvních alijot do země zaslíbené vůbec. Jemenští Židé během stoletích přicházeli jen v malých skupinách nebo dokonce individuálně.

Po dlouhou dobu se věřilo, že Arabský poloostrov, tím i Jemen, může být místem ztracených židovských kmenů. Židovský cestovatel Eldad the Danite (880), Benjamin Tudela (1165-1173) a Obadiah da Bertinora (1487-1490) se snažili podpořit představivost svými zprávami z cest o existenci skupin divokých Židů, kteří si užívají absolutní svobody bez nadvlády nežidovských spoluobytel.⁴

Další zaznamenanou epizodou, či legendou je dochovaný úvod rabína Shloma Adaniho k jeho knize "Melech Shlomo", která je exegezí na Mišnu. Adani píše:

*" It has also been transmitted to us that we are [the descendents] of that group whom Ezra called upon to return [to Jerusalem] at the building of the Second Temple, but they refused. Then Ezra cursed result of [those] sins, we have been afflicted with both spiritual and Yehia Salih "The Yemenite Jews were convinced of the futility of their return, for they foresaw that the Second Temple too would be destroyed and that Israel would again go into exile. The Yemenite Jews viewed Ezra's initiative as premature, since the final salvation was still far removed in time; why should we than, "they reasoned, "suffer affliction once again? It is better for us to stay where are now and worship God..."*⁵ Další verzí, kterou Saphir uvádí, a která přidává další elementy do příběhu je " a) Ezra himself came to Yemen to plead with the Jews to return with him to Jerusalem, and b) An angry exchange of curses took place between Ezra and the

---

³ Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 2

⁴ Epstain A., ed. , Eldad ha – Dani, E.N. Adler, Jewish Travellers New York 1907 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 4

⁵ Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 5

Jews of Yemen as a result of their refusal to heed his call. Ezra laid a disastrous curse upon them and the Yemenites retaliated with one of their own, condemning him to be buried outside the boundaries of the land of Israel. Both of these curses, so Saphir's version goes on to say, did materialize: the Jews of Yemen were deprived of repose and everlasting peace, and Ezra was buried in the wilderness of Basra. It is because of this curse, continues Saphir's version, that moments of peace and prosperity are rare and ephemeral among the Yemenite Jewish community. Saphir's story concludes with the following note: "To this day [the Yemenite Jews] hate him [Ezra] and refrain from naming their sons after him."⁶

Dalším zajímavým dokumentem, který souvisí s naším příběhem o proroku Ezdrášovi, je dopis nejmenovaného Babylonského Gaona, adresovaný jemenským Židům, který byl nalezen v Káhiřské genize. Odesílatel se v dopise vyhýbá obvyklé úvodní požehnavající formule, která obsahuje biblické osobnosti, v souvislosti s naší legendou o Ezdrášovi, samozřejmě jméno proroka Ezdráše.

Některé teorie se přiklání k nejemenskému původu této legendy, je tedy možné, že sám rabín Adani slyšel tento příběh v Safedu a v Jeruzalémě a rabín si mohl domyslet, že se tento příběh dobře hodí pro útěchu a pochopení našinců právě v Jemenu, neboť vykazuje mnohé atributy společné pro útlak a utrpení. Tento ⁷příběh se objevuje i v jiných komunitách jako například v Persii či Španělsku.

---

⁶Even Sappir, vol.1, str. 99a In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 5
⁷Shevile ha-Aliyya mi Teman, str. 39 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 7

2.1. Legendy

Autentický záznam o židovském osídlení Jemenu není k dispozici. Veškeré informace o židovské historii v Jemenu před Rambamem, zapsanými samotnými Židy rovněž nemáme k dispozici. Nicméně existuje pár legend z nežidovského prostředí.

Arabská verze legendy o usídlení Židů v Jemenu nás zavede do doby Mojžíše. Podle této verze Mojžíš vyslal skupinu mužů za účelem vybití Amáleků do země Hijaz. Izraelité však nesplnili svůj úkol úplně: z lítosti ušetřili život jednoho ze synů krále Arqama, vzali ho do zajetí a vedli ho k Mojžíšovi, do Sýrie, aby rozhodl co s ním. Mojžíš však zemřel ještě před tím, než přijeli, a jejich spolubratři, se na ně zlobili pro jejich neposlušnost a vyhnali je se svého středu. Izraelité se tudíž vrátili zpět do Yathribu, nyní Medina a usadili se tam.

Další legenda nám vypráví o králi Davidovi, který se sám usadil v Khaybaru na sedm let, po povstání některých kmenů, které vedl Ish-Busht, a příběh ho zmiňuje jako Davidova syna. Další příběh říká, že se Židé usadili v Khaybaru a v jiných oázách Arabského poloostrova v očekávání příchodu Mohameda na konci světa.⁸

Následující příběh se tradoval z generace na generaci mezi Židy samými. Po Exodu se skupina rebelujících Izraelitů oddělila od Mojžíše, dala se jižně a usadila se v Jemenu. A právě potomci těchto Izraelitů pověděli královně ze Sáby o moudrosti krále Šalomouna.

Jiný příběh sděluje, že první Židé přišli v době krále Šalomouna doprovodit královnu ze Sáby do Jeruzaléma a nazpět, a potom už v Jemenu zůstali.

---

⁸ Hirschberg, "ha-Megorot ha-Araviyyim," Zion, 10, 1945 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 25

Nejznámější legendou o židovské imigraci do Jemenu před čtyřiceti dvěma lety před zničením prvního Chrámu roku 587 před občanským letopočtem je legenda, která vypráví o vnuknutí proroctví proroka Jeremiáše 38:2, kdy na popud tohoto proroctví skupina sedmdesáti pěti tisíců odvážných mužů ze šlechtických rodin kmene Juda, který oficiálně věřil v Jeremiášovo proroctví, opustili Jeruzalém, doprovázeni Levity a otroky, překročili řeku Jordán, a v poušti hledali místo na přežití. Jedenáct dní putovali pouští a přišli do země Edom, odtud se dali na jih a dorazili do Jemenu. Tradice popisuje, že viděli zemi dobrou a plodnou, tak jako země izraelská. Dokonce tam našli čtyři druhy rostlin – palmu, citron, myrtu a vrbu, které potřebovali pro svůj rituál na svátek Sukot. Dále tradice vypráví, že si zvolili svého krále, postavili pevnost na hoře Nuqúm, východně od Saany a stali se velmi silným a prosperujícím královstvím.⁹ Je známé, že Židé ze Saany se chovali velmi odměřeně k Židům z vesnic, neboť je viděli jako potomky otroků a konvertitů, kteří byli tenkrát také přivedeni z Jeruzaléma jejich předky. A tudíž se také Židé ze Saany považovali za potomky právě těch šlechticů přímo z kmene Juda.

I když máme nedostatek historických pramenů, který by nám potvrdil jemenskou židovskou tradici o usídlení, včetně její autenticity a datace, podle určitých nálezů a pramenů, můžeme podpořit názor o skutečně velmi dávném usídlení Židů v Jemenu. Islámská literatura uvádí určité odkazy na přítomnost Židů v jižní Arábii v předislámském období a společně s archeologickými nálezy můžeme hovořit o existenci židovských komunit už ve třetím a čtvrtém století před občanským letopočtem.

Nejstarším historickým důkazem o pravděpodobném pronikání a osídlování Arábie Židy máme z prvního století před naším letopočtem od Josefa Flavia v jeho knize Židovské starožitnosti.

---

⁹Even Sappir, vol. 2, str. 13-28 In "Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,
Strana 26

Josef Flavius nám sděluje, že Herodes poslal pět set vybraných mužů z jeho osobní stráže Caesarovi, konkrétně Aeliu Gallovi, který vedl vojska k Rudému moři a Herodovi muži mu byli velkou pomocí svou výbornou službou. Dále se uvádí, že vojsko vedené Aeliem Gallem bylo expedicí vyslanou Augustem roku 25-24 před občanským letopočtem. Otázkou je, co znamená dobrá služba od židovských vojáků pro římské vojsko. Podle Barona to znamená, že tahle malá židovská skupina vojáků pravděpodobně znala dobře místní cesty a podmínky, tedy místní obyvatelstvo¹⁰. Jestliže se přikláníme k vysvětlení a pochopení tohoto historického údaje, můžeme říct, že už v době Gallove expedice byla v Arábii už řada židovských osad. Dále víme, že už době před Mohamedem existovalo mnoho židovských oáz, které velmi dobře prosperovali, jako například židovský kmen Banú Nadír, Banú Qurayza a Banú Qaynuqá.¹¹ Židé z těchto kmenů byli hluboce zakořeněnými a dobře situovanými v místním arabském prostředí, což je možné až po velmi dlouhé době, možná i po několika stoletích.

Dalším historickým pramenem o existenci židovských komunit v jižní Arábii je pramen od Philostorgia, církevního historika ze čtvrtého století občanského letopočtu. Philostorgius referuje o křesťanské misi vedené Theofilem Indiem vyslané byzantským císařem Konstantinem roku 356 do jižní Arábie. Záměrem bylo šíření křesťanství na Arabský poloostrov. Nicméně Philostorgius nás informuje o Theofilových stížnostech na místní Židy, kteří výrazně brání jeho misijnímu snažení.¹²

Přítomnost Židů v jižní Arabii v raném třetím století občanského letopočtu nám dokazuje i archeologický nález na hřbitově v Bet-Shearim, což je staré město v Galilei. Archeologické

---

¹⁰Baron, A social and Religious History of the Jews, vol. 3, strana 64In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 39

¹¹Montgomery, Watt, Muhammad at Medina, str. 192-220 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 40

¹²Historica ecclesiastica, III. 4,5, cols. 481-486 In Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 40

práce z roku 1936 prokázali, že byl hřbitov používán až do čtvrtého století občanského letopočtu. Byli zde nalezeny i dřevěné a kamenné sarkofágy obsahující těla Židů z Himyaru. Himyar je místní název pro jižní Arábii. Himyaritský původ rakví byl určen podle řeckých nápisů na zdích: Pro lidi z Himyaru. Židovský původ rozeznáváme podle klasických rituálních kreseb na zdích jako je například menora se sedmi rameny anebo šofar. V jedné místnosti byl nápis "Menachem, představený jihoarabského kmene", dále řecký nápis v té samé místnosti: "Menachem, starší této komunity".¹³ Řecké nápisy a nález těl v rakvích s Himyaru, nám můžou být důkazem, že v Arábii žila židovská komunita.

2.2. Hromadná konverze na judaismus v Himyarském království

Židovské Himyarské království je popisováno jako poslední nezávislé království, které prosperovalo v jižní Arábii v před – islámském období, zvláště v době Dhú Nuwáse, posledního himyarského krále, který vládl v letech 517 – 525 občanského letopočtu.¹⁴ Podle Artura Ruppina, autora mnohosvazkové studie *The Sociology of the Jews*, jemenští Židé nejsou pouze čistými potomky židovských přistěhovalců, ale spíše potomky Himyaritů a Arabských kmenů, kteří přijali judaismus jako svoje náboženství.¹⁵

Arabské prameny nás informují o králi Dhú Nawásovi, který byl posledním z králů, kteří přijali židovskou víru. Podle Ibn Ishága, Ibn Hisháma, Tabariho a dalších, konverze na judaismus Hamyaritů se udála během panování Tabba Abú Káriba Asada, přibližně v letech 385 – 420 občanského letopočtu. Samozřejmě se musí brát v

---

¹³Izhak Ben-Zvi, *The exiled and the Redeemed*, str. 54-55 In: Ahroni Reuven: *Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature*, Strana 41

¹⁴Infran Shahid, *The Martyr sof Najran*, Bruxelles, 1971 In: Ahroni Reuven: *Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature*, Strana 42

¹⁵ha *Sociologia shel ha yehudim*, vol. I, str. 17 In: Ahroni Reuven: *Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature*, Strana 42

úvahu, že to bylo zapsáno až mnoho století později, co se událost stala:

When King Abu Karib went to the East, he passed through Medina and left his son among the people there. But the people of Medina killed his son, and the bereaved king decided to destroy the city and kill its inhabitants. The city was saved, however, by two Jewish sages from the tribe of Qurayza, who approached the king and implored him not to carry out his evil scheme. They told him that this city [Medina] was destined to serve as a refuge to a prophet from the people of Quraysh in Mecca. As a result of this, the king commanded that the siege be lifted from Medina and he returned to Himyar with his army. Influenced by the two Jewish rabbis who accompanied him, the king converted to Judaism, and ordered his people to do so. But when his people refused to abandon their faith, he suggested that the matter be settled by divine judgment, a suggestion which they accepted. There was a fire in Yemen which consumed the wicked who drew close to it, but spared the innocent. It was decided that both sides, the idolators and the two Jewish sages, approach this fire. When the idolators drew close to the fire, they were consumed, together with the idols which they carried in their hands. In contrast, the two Jewish sages, who approached the fire with the Torah scrolls wrapped over their necks, were not scathed. The Himyarite multitudes saw in this the triumph of Judaism and they converted en masse.¹⁶

2.2.1. Dhú Nuwás

Yúsuf Sahar Dhú Nuwás, který vládl v letech 517 – 525 občanského letopočtu a jeho doba je nejnámější historickou událostí z předislámské Arábie, zvláště potom Himyarské království. Prameny máme z dobové literatury – řecké, syrské a etiopské. Tato církevní

---

¹⁶ Hirschberg, "ha-Megerot ha Araviyyim le Qorot Yehude Arav," Zion 10, str. 83-84, 98-101 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 43

literatura nás informuje o Dhú Nuwásovi především v souvislosti s křesťanskou perzekucí v jeho království. Dhú Nuwás je popisován jako fanatický odpůrce křesťanství, zmiňovaný jako krvežíznivý řezník. Historicky je to možné vysvětlit i v souvislosti ke vztahům mezi Římem a Persií, což se mohlo odrazit i v jižní Arábii. Řím využíval křesťanství jako svůj hlavní nástroj a důvod pro ovládnutí dalších zemí, a proto tak silný odpor proti křesťanství, s politickým pozadím.

Nicméně i nadále zůstává otázkou proč Dhú Nuwás a jeho lidé hromadně konvertovali na judaismus, jaká byla jejich motivace. Zda-li to byla skutečně náboženská motivace anebo politická reakce. Žádné židovské prameny nás neinformují o této události. Rabín Josef Kapach je dokonce toho názoru, že celý příběh je jen fikcí. Himyarité byli patrně jen ovlivněni Židy, a to tím, že přijali víru v jednoho Boha, Boha nebe a země. Patrně nestudovali Tóru, nedrželi Šabat a nepoužívali tefilin, modlitební řemínky. Dále nepoužívali lulav a nepřipevňovali mezuzu.¹⁷ Arabská tradice nicméně hovoří o legendární konverzi Dhú Nawáse.

Pokud Himyarské království skutečně přijalo judaismus, je to možné i z praktických důvodů jako mohla být reakce a vyvrácení křesťanství, což je samozřejmě zároveň i politickým důvodem. Přijetí judaismu v jižní Arábii nám může potvrdit přítomnost židovských komunit už před tím, které mohly ovlivnit tudíž místní obyvatele.

2.3. *Mohamed a Židé*

Arabští historikové nás informují o velkém množství válek mezi Mohamedem a Židy, později se informace ztrácí, patrně pozornost historiků je soustředěna jinam. Rovněž silné křesťanské komunity na jihu arabského poloostrova, tedy Jemenu, byli velmi

---

¹⁷"Qeshareha shel Yahadut Teman," str. 31 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 46

silné, takže války a konverze měli jinou podobu. Židé byli chráněni ochranným ediktem panovníka. Sami Židé později vysvětlují, že ochranný edikt jim byl vydán samotným Mohamedem, nicméně se měli jako proti službou zavázat, že budou stát na straně Mohameda proti jeho nepřátelům.

2.3.1. Založení státu Zaydí v Jemenu

Po založení Bagdádu jako hlavního města Abásidského imperia, Jemen se chápal jako provincie. Po letech anarchie přichází na scénu dva klany, Futaimí klan Khavlánů a Ukail Rabiů, kteří dávají autoritu Yahiovi ibn Husainovi ibn Qasim al-Rassimu, který je vysoce postaveným členem v klanu Alid. Yahia inb Husain ibn Qasim al-Rassi přichází z Mediny, kde se narodil roku 854, pomoci nastolit mír a pořádek. Svým příchodem do Jemenu roku 893 představuje příchod Zaidismu do země. Jeho syn al-Hadí je chápán jako zakladatel Zaidí imamátu v Jemenu a rovněž i zakladatel Rassídské dynastie, který s úspěchy i neúspěchy vládl v Jemenu až do roku 1926.

2.3.2. Al-Hádiho postoj k nemuslimským obyvatelům

Kronikář Habshush hodnotí Al-Hádiho jako fanatického a netolerantního ke všem ostatním náboženstvím než je Islám. Habshush píše, že Al-Hadí chtěl vyčistit Jemen od všeho sprostého, chtěl vyhladit všechny nemuslimské obyvatelé, pokud nekonvertují na Islám. Podle Habshuse mnoho Židů raději přijalo mučednictví než aby konvertovali. Dále přiměl všechny dhimmís k prodeji jejich pozemků Muslimům, s výjimkou těch, kteří nabyli majetku v premuslimském období. Samozřejmě dhimmís byli zatíženi daněmi.

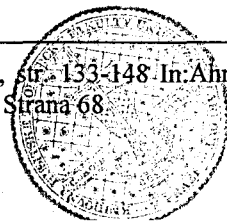
2.3.3. Natanel Ibn Fayyumí

První polovina dvanáctého století nám přináší významné židovské dílo Bustán al-Uqul – Zahrada intelektu. Toto dílo je známé jako nejstarší jemenská židovská literární památka. Dílo bylo sepsané jemenským Židem Natanelem ibn Fayyumí, otcem rabína Jakoba inb Fayyumí, kterému byla adresována známá Maimonidova Epištola/Dopis do Jemenu, datovaná přibližně na rok 1172.

Hlavním zaměřením je kniha dílem etickým, filozofickým a teologickým. Kniha obsahuje sedm kapitol. Zvláštní důraz klade kniha na šestou kapitolu, která je silnou náboženskou polemikou proti Muslimům, což je zajímavým jevem, neboť nemáme příliš mnoho polemik tohoto typu, myšleno proti muslimským polemik psaných v muslimských zemích, jako jsou například proti křesťanské polemiky psané v křesťanských zemích.

Velkým objevem Genizy v Káhiře se nám dostalo mnoho dopisů, fragmentů dopisů. Dopisy datované z desátého až do třináctého století nás informují o vztazích mezi jemenskou židovskou komunitou a Gaonskými akademiiemi v Babylonu. Z dopisů také víme, že jemenská židovská komunita dokonce centra v Babylonu finančně podporovala. Jemenští Židé udržovali kontakt s egyptskými, palestinskými ješivami. Kulturní a obchodní vztahy udržovala adenská komunita, neboť přístav Aden byl přístupem ke Středomoří, ale také do Persie, Afriky, ale i Indie. Káhirska geniza nám sděluje, že adenská komunita vedla korespondenci s představenými ješiv v Egyptě už dvě generace před Rambamem.¹⁸

¹⁸Goitein, "Temanim bi-Rushalaim u-ve-Misraim," Har ael, str. 133-148. In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 68

2.4 Období raného až pozdního středověku

2.4.1 Tradice, zvyky a náboženská literatura

Jemenští Židé byli patrně obeznámeni s liturgickou poezií složenou v letech tzv. období piutů v Palestině, tedy mezi pátým až desátým stoletím občanského letopočtu. Právě tahle poezie je nám uchována opisy jemenskou komunitou. Odtud máme jediné dochované opisy například piutů Saadji Gaona a dalších babylonských básníků. Pro piuty složené v Jemenu byli vzorem babylonské piuty. Zejména velmi známou formou téhle liturgické poezie byli tzv. maranot, které obsahovaly krátké chvalozpěvy psané v aramejštině.¹⁹

Máme také manuskripty Talmudu, a ty jsou patrně nejbližší verzí k Babylonskému originálu, pokud vůbec nereflektuje samotnou originální verzi.

Nad studiem Talmudu převažovalo studium Maimonidových spisů, nejvíce ovšem jeho práce Míhne Torah. Maimonides, nazývaný také "Velký orel", si získal srdce jemenských Židů jeho známou Epištolou do Jemenu, "Epistle to Yemen", datovanou do roku 1172. Od té doby je Maimonides považován za korunu a slávu Izraele. Vyjma Saadji Gaona (882-942)²⁰, nebylo jiné osobnosti, která by měla větší vliv na Židy v Jemenu, zahrnující rovněž modlitební ryt.²¹ Jasnou ukázkou velké úcty jemenskou židovskou komunitou k Maimonidovi, je nám dostupná výpověď Nachmanida, který nám sděluje, že Maimonides byl tak velkou náboženskou autoritou, že bylo jeho jméno zmiňováno v každém Kadiši כון"בח" בח" כון" וב'מ'כון ובח" דרבנא משה בן מ'מון. Výstřední referenci nám dokládá Saphir, píše:

¹⁹Ratzaby: Mahanim 39 (1959), str. 93-96 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 72

²⁰"Saadia Gaon", EJ, 14, str. 543-555 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, strana 73

²¹Madmoni, "ha Rambam ve Noseh ha Tefillah shel Yehude Teman, str. 373-394 In: Ahroni-Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, strana 73

The Yemenites say that before Maimonides they used to role only in accordance with the Talmud and following their own traditions. But after Maimonides sent them his well-known Epistle to Yemen and his book Mishne Torah, some of their sages went to Egypt to test him; when they recognized how great was his fame, wisdom, and piety, they accepted him as a teacher and spiritual guide for themselves and their offspring...²²

Pro zajímavost uvádím Maimonidovu krátkou výpověď, malou citaci z jeho Dopisu do Jemenu, kde píše o jemenských Židech: "*They continually study the Law of Moses, walk in the way of R. Ashi, pursue justice, repair the breach, uphold the principles of the Torah, bring back the stray people of God by encouraging words, observe the religious ceremonies punctiliously in their communities....*"²³

2.4.2. Výslovnost

Jemenská výslovnost hebrejského textu, jak Bible, tak Talmudu, je absolutně odlišná od výslovnosti aškenázské a sefardské. Jemenští Židé udrželi tradici recitování Biblických veršů, a to nás může vést k názoru, že to mohla být tradice tradovaná až k babylonským akademiím. Vztah, který existoval mezi jemenskými Židy a babylonskými spirituálními centry, je evidován ve zvycích náboženského rytu, který jde zpět dokonce před Maimonida. Hlavním zdrojem je modlitební ryt Saadji Gaona. Jemenští Židé se striktně drželi Saadjova arabského překladu Hebrew Scripture, a rovněž jeho arabských komentářů, známých pod názvem Tafsír.

---

²² Even Sappir, vol. I., str. 53a In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 74

²³ Halkin, Epistle to Yemen, str. 1 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 75

2.4.3. Židovská literární tvořivost v Jemenu ve třináctém a čtrnáctém století

Rasúlidovské období 1229 - 1454

Tzv. Rasúlidovské období je známo rozsáhlou literární tvořivostí, právě u jemenenských Židů. Ekonomické a sociální podmínky byly velmi stabilní, oproti jejich sokům na severu, během více než dvou seti let, během kterých vládli. Židovské kroniky z tohoto období nejsou už k dispozici, takže informace čerpáme z rozsáhlé poezie, midrašické a další literatury té doby. Prameny jemenské hebrejské poezie nás vedou k Babylonské a Izraelské poezii, výhradně náboženského a liturgického charakteru.²⁴ Nicméně, od doby, kdy jemenská literatura přišla do kontaktu se židovskou španělskou kulturou, radikálně se začala měnit forma literárního projevu. Samozřejmě víme, že španělská židovská literatura je ovlivněna literaturou arabskou.

První hebrejská báseň s klasickou arabskou strukturou původem z Jemenu je báseň Al ha-Shehita (On Ritual Slaughter), složenou roku 1308 rabínem Zechariou ben Seadiou z Adenu.²⁵ Od španělských mistrů si jemenská poezie volně vypůjčila výrazy, figury mluvy a otevřené vedoucí verše a zařadila je do své tvorby. Jemenská poezie je poetickým žánrem tzv. jawab, tedy odpověďmi. Velké množství básní složených v Jemenu je vlastně odpovědí na básně Jehudy Haleviho, zvláště na jeho Yaavor Alai Resonkha.²⁶ Nejznámějším prominentním básníkem během Rasúlidského období je Abraham ben Halfon, který sám vytvořil vlastní antologii. Rabín Zecheria al-Dahri, který žil v šestnáctém století nám zmiňuje knihu psanou Abrahamem ben Halfonem.

---

²⁴Úvod do "Midrash ha-Gadol", ed. M. Margalio, Jerusalem 1967, str. 17-18 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 79

²⁵Ratzaby, "mi-Sifrutam shel Yehude Teman, str. 153-155 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 80

²⁶Tobi: "Yaavor Alai Resonkha le-Rihal ba Piyyut ha-Temani," Afiqim, březen 1970, 4, 10 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 80

Velkým přínosem je midrašická literatura. Nejznámějším je kompendium Midrash ha-Gadol, zkompileovaný rabínem Davidem ben Amramem ha-Adani, ve třináctém století. Midrash ha-Gadol je strukturovaný v pořadí podle padesáti čtyř týdenních čteních Tóry. Každá paraša, týdenní porce, je uvedena básní, která slouží jako midrašický úvod. Každá báseň obsahuje také modlitbu za vykoupení Izraele a za shromáždění exilů.

Dále, roku 1392, rabín Netanel ben Yeshaya napsal Núr al-zalám, midrašicko-filozofickou práci na Tóru, plodným autorem patnáctého století byl rabín Zacharia ben Shlomo ha-Rofe, který napsal mnoho knih, dodnes máme dvanáct z nich zachovaných. Jeho práce byly psané v hebrejštině, aramejštině a arabštině, zahrnující také komentáře na Maimonidovy knihy Mishnei Tora, Sefer ha-Micvot a More Nevuchim. Za zmínku stojí i práce rabína Hoter ben Shlomo, přibližně polovina patnáctého století. Prominentním mezi jeho práce je kompozice, komentář na Třináct Maimonidových článků víry, a Siraj al-Uqul, komentář na Tóru.

2.5. *Otomanská okupace Jemenu (1538-1635)*

Krátké období, která následovalo po Rasulidské vládě a mezi Otomanskou okupací Jemenu roku 1538, byla poznamenáno expanzí Zaydi Imamátu. Kolaps imámské autority a celkový pád jemenských vůdců ve většině částí Jemenu zapříčinila oslabení celé země a tím se stala více přístupnou cizím invazím. Roku 1517 Turci okupovali Egypt, a později roku 1538 se dostali do Adenu, a krátce po té do téměř většiny částí jižního Jemenu. Okupace Adenu samozřejmě způsobila katastrofální následky pro obchodní centra a pro obchod vůbec.

2.5.1. Rabín Zecharia al-Dahrí

Rabín Al-Dahrí byl velmi všestranným a velmi plodným spisovatelem. Datace jeho narození a úmrtí není přesně známá, jeho narození se datuje přibližně roku 1516, a jeho úmrtí na rok 1581. Jeho obrovská literární tvorba zahrnuje sekulární a náboženskou poezii, filozofické a midrašické komentáře na Tóru, kompilace na téma rituální porážky²⁷, šchity. Jeho největším dílem je ovšem jeho kniha Sefer ha-Musar, kompozice, která, jak uvádí rabín, je psaná čistě k didaktickým účelům, *"so, that he who reads it...may draw a lesson from the tribulations and suffering that befall us, on account of our transgressions and sins, that he may be moved to Humle himself like a slave efore his Master...Perhaps this will provide a balm for our wounds, a tree of life that bears fruit."*²⁸ A proto jí dává název Sefer ha-Musar. Kniha obsahuje čtyřicet pět kapitol psaných ve formě maqama, rýmovaná próza, který je oblíbeným literárním žánrem muslimského spisovatele al-Haríriho (1054-1122), který zřetelně ovlivnil al-Dahrího. Práce al Dahrího také referuje k mnohým komunitám, které sám navštívil jako například Safed, centrum Kabaly, Tiberia a Damašek. Al-Dahrí byl okouzlen Kabalou, kterou viděl jako pramen věčného světla. Zohar považoval jako pramen života par excellence. Když se vrátil do Jemenu, snažil se propagovat učení Kabaly. Al Dahrí měl velmi dobrou znalost středověké arabské a hebrejské poezie, vliv Yehudi Haleviho, Abrahama ibn Ezry a Shloma inb Gabirola je zjevný v jeho tvorbě. Al- Dahrí napsal mnoho básní typu jawab (odpovědi) na práce Yehudy Haleviho. Sefer ha-Musar nicméně nikdy nebyl široce přijat jemenskou židovskou komunitou, neboť kniha byla hodnocena jako cizí element, mezi literaturou převážně náboženského typu.²⁹

---

²⁷ Ratzaby, úvod k Al-Dihrího Sefer ha-Musar, str. 44-45 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 83 poznámka 23 Ratzaby, úvod k Al-Dihrího Sefer ha-Musar, str. 44-45

²⁸ "Adab" in EI, 1, 1974 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 83

²⁹ Isaac, Efraim and Tobi, Yosef: Judeo-Yemenite Studies, Proceedings of the Second International Congress, Institute of Semitic Studies, Princeton University, New Jersey and Haifa Israel, 1999, strana 58

2.5.2. Rabín Shalom Shabazi (1619 – cca 1679)

Rabín Shalom Shabazi je považován za jediného světce, kterého jemenská židovská komunita kdy měla. Jeho literární dílo obsahuje poezii a obsáhlé midrašické komentáře na Pentateuch.³⁰ Narození, život a smrt Shabaziho je halena do určitého mystéria. Mnohé legendy, zahrnující i některé skutečnosti, jsou převážně známé od něho samotného. V Jemenu byl známý pod jménem Abbo Sholem. Rabín Shabazi prohlašoval, že byl narozený roku 1619, tedy toho roku, který zažil jev dvou mesianistických hvězd³¹, komet. Otázkou je jestli se sám považoval sebe za součást mesianistického věku. Z jeho tvorby víme, že putoval z jedné židovské komunity do druhé, nějaký čas trávil v Saaně, kde se učil od místních učenců. Shabaziho literární tvorbě vévodí náboženská a národní témata. Jeho úmrtí se datuje až po roce 1679, tedy rok po té co většina Židů byla vyhnána do Mauzy. On sám je svědkem této události. Jeho poezie obsahuje básně psané hebrejsky, ale píše i v arabštině, některé i v aramejštině. Řada z nich je dokonce kombinovaná právě z aramejštinou.

2.6. *Vliv šabatiánského hnutí na jemenskou židovskou komunitu*

Zlomky židovských jemenských kronik nám popisují nejrůznější protižidovská opatření a ponížení židovského obyvatelstva mnohými nařízení jako například nošení žlutého kabátu. Do prostředí, které je naplněno očekáváním brzkého vykoupení, přichází Šabatai Zvi (1626-1676), podpořen prorockou vizí Natana z Gazy, a který se následně prohlásí za mesiáše. Navštěvuje mnoho zemí a dostává se i do Jemenu. Židovští básníci

---

³⁰Mekiton, Hafes Hayyim, Ratzaby, Yalqut Shire Teman, Seri&Tobi, Shirim Hadashim le Rabbi Shalom Shabazi In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 89 .

³¹Hemdat Yamim, vol. 2, str. 208 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 90

vítají zprávy o blížící se spáse. Znáмым je básník rabín Shalom Anabazi, který žil právě v době Šabatae Zviho. Víra jemenských Židů ve Zviho je vyjádřena v jemenském apokalyptickém díle nazvaném GeHizzayon. Gershom Sholem Charakterizuje tohle dílo jako "šabatiánskou apokalypsu z Jemenu" . Také rabín Saadja Halevi ve své kronice datované na rok 1667³² sděluje, že celé židovské masy a dokonce i jejich rabíni jsou uneseni a jejich srdce jsou uchváčena. Dále nás Halevi informuje, že celá událost se Zvi je následována řadou diskriminací, židovští vůdci a rabíni jsou mučeni, majetek je konfiskován. Celé utrpení umocňuje hladomor v zemi roku 1669.

2.6.1. Edikt Atarot – pokrývka hlavy

Historická událost se Šabataem Zvim pusťla zavedení řady C! ponižujících nařízení proti židovské populaci. Jedním z ediktů této doby, 1667³³, je takzvaný Atarot edikt, který zakazuje nošení pokrývky hlavy. Edikt výrazně ovlivnil tudíž člověka nejen sociálně, ale i nábožensky. Pouze později bylo povoleno používat pouze obnošené pokrývky hlavy.

2.6.2. Edikt pejzot

Jemenský kronikář a rabín Amram Korah nám sděluje, že známý Atarot edikt následoval další edikt, který přikazoval Židům nosit pejzy, které je takto zřetelně odlišovali od Muslimů. Rabín nám dále popisuje, že Židé vypadali jako by měli podél tváří hady. Pokud

---

³² Yosef Tobi, "Ha Kronika al Gzarat ha-Atarot: Me ora ot ha Shavtaut be-Teman (1667) le-Rabbi stadia Halevi, " v "Tobi, Toledo Yehude Teman: Mi Kitvehem, str. 51-52 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 104

³³Datum je dáno rabínem Salih, "Megilat Teman, " ,str.11, podle Habshushe se edikt datuje 1673 (Qorot Yisrael be-Teman, str. 257 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 111

Žid, chtě nechtě, přijal Islám, Muslimové mu jako první krok oholili pejzy, aby mu ulevili od příkoří.

Nicméně teorie rabína Koraha naráží na určité nesrovnalosti. Je známo, že jemenští Židé nehodnotili svoje pejzy jako stigma, ale jako vyjádření své náboženské praxe a dokonce sám rabín Korah se zmiňuje o tom, že si jemenští Židé s úctou česali svoje pejzy, které také natírali oleji. *Thus, thus the earlocks which were viewed as a stigma by the early generation, who were oblivious of their origins, as sign of glory and distinction.*³⁴ *But if these earlocks indeed originated in a malevolent Yemenite decree, how does one square that with the fact that with the fact that growing earlocks by Jewish males had been prevalent among other parts of the world long before the rise of Sabbatai Zvi? Thus, in his commentary of the fifteen century book Sefer Shevet Yehuda, Shohat related that among the many maleficent edicts that King Don Juan the son of Don Enrique of Spain (1406-1454) imposed upon the Jews of his country was the growing of their hair and their earlocks.*³⁵ *Morover, the growing of earlocks was presented by the seventeenth century historian Paul Rycaut as an old and neglected Jewish religious custom, which was adopted by the Sabbatian Jews (Believers in Sabbatai Zvi as the Messiah). It follows from the cumulative evidence that the custom of growing long earlocks was an ancient one, reintroduced by the Sabbatians and the Yemenite adoption of this custom with the rise of Sabbatai Zvi is very intriguing. It should be noted that the Yemenite Jews referred to the earlocks by the name of simonim³⁶, marks, signs which might accord with the above mentioned need of the Sabbatians for distinguishing marks. Whether the Yemenite Jews adopted this custom willingly or were forced to do so by the government, which might have known of this custom and*

---

³⁴Y. Nini, Teman ve-Sion, str. 201 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 112

³⁵ Sefer Shevet Yehuda le-Rabbi Shelomo ben Virga, str. 205 Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 112

³⁶ Sabbatai Sevi: The Mystical Messiah 1626-1676, str. 457-458 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature, strana 114

used it as an additional tool for distinction between Muslims and Jews, is difficult to ascertain.

2.6.3. Edikt o latrínách

Rabín Korah se o "ediktu o latrínách" zmiňuje jako o jednom z nejtěžších a nejvíce ponižujících. Jednalo se o úkol čistit veřejné stoky, kanalizace a latríny od lidských exkrementů. Čistit se musela všechna veřejná místa, trhy a otevřená prostranství, všechny exkrementy od psů, koní, velbloudů a jiných zvířat. Podle Habshushe, nařízení se datuje k roku 1646, před tím tuhle práci dělali výhradně Muslimové, a to i v židovských částech. Je nutné také poznamenat, že edikt nebyl zcela mimořádným, neboť v Muslimských zemích se touto prací vždy zabývali dhímí, tedy obyvatelé druhé třídy – Židé a Křesťané. Nicméně edikt měl platnost v Jemenu až do roku 1950.

2.6.4. Edikt o sirotcích

Edikt je nám znám z pramenů jako "gezarat ha Yetomim". Tento edikt umožňoval násilné konverze na Islám všech dimmís, chráněných osob, chlapců i děvčat, kteří ještě nedosáhli puberty, když zemřel jejich otec. Motivace vydání ediktu byla náboženská. Pravděpodobně se obhajuje veršem 30:30 z Koránu, kde Mohamed *"stated that every one is born according to the fitra (to his true nature, namely, A Muslim) and he remains such a long as he does not express himself with his tongue. It his patente who make him a Jew, a Christian, or a Magian."*³⁷ Muslim theologians digger widely as to the interpretation and practical implications of this saying.

---

³⁷ Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 119, poznámka 109 W. Montgomery Watt, The Faith and practise of al-Ghazali (reprint, Lahore, 1963), str. 21

*Some understand it in the figurative sense, recognizing that the legal religion of the infant is automatically that of his parents.*³⁸

Nicméně v Jemenu tento hadit chápali velmi úzce a literárně, a aplikovali, že Mohamed je otcem všech sirotků v dětském věku.³⁹ Tento edikt byl velmi destruktivní, neboť během hladomorů zemřelo mnoho mužů, a ženám byli skutečně děti násilně odebrány a konvertovány na Islám. Edikt byl v Jemenu platný až do roku 1950, než se uskutečnila hromadná transportace do Izraele. Mnoho dětí bylo provdáno v nízkém věku, neboť ženatý člověk byl považován za dospělého. Mnoho dětí bylo také propašováno do Adenu, kde je jiné rodiny vydávali za vlastní.

2.7. Vyhoštění jemenských Židů do Mauzy

Z historických pramenů známe mnoho forem útlaku, kterým si jemenští Židé prošli, vyhoštění samotné je velmi řídkým jevem. Vlastně jediným obecně známým exilem je takzvané "vyhoštění do Mauzy, v roce 1679. Galut Mauza je považován za nejčernější kapitolu jemenských židovských dějin.⁴⁰ Roku 1679 jemenský imám Ahmad ibn al-Hasan ibn al-Imam al-Qasim, známý jako al-Mahdí (1620-1681) vydal výnos na vypovězení Židů z Mauzy za účelem oslabit a poškodit region Mauza. Otázkou je co ho přimělo takový dekret vydat. Jemenští Židé mají svoji vlastní legendu: *a Jew by the name of al-Faqa had a promiscuous affair with the daughter of imam, resulting in her pregnancy. The imam killed his daughter. He than summoned Suleiman al-Naqash, the leader of the Jews of Saana and said to him, "I have decreed that all Jews should choose either Islam or the sword. The Yemenite Jewish leaders, having failed to*

---

³⁸ Goitein, *Jews and Arabs*, str. 77-78, EI, vol.2, str. 932 In: Ahroni Reuven: *Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature*, Strana 119

³⁹ Josef Kapach: *Halikhot Teman*, Ben Zvi Institute of Yad Izhak Ben-Zvi and Hebrew University of Jerusalem, fifth edition, Jerusalem, Israel 2002, str. 107

⁴⁰ Ratzaby, "Galut Mauza, *Zion*, 37 (1972), str. 197-215 In: Ahroni Reuven: *Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature*, Strana 121

obtain the abolishment of this decree, managed to persuade the king to commute the punishment to exile."⁴¹

Nicméně je to pouze legenda, nepotvrzená žádným historických pramenem. Písemné prameny nám zachované jsou ve formě poezie a lamentací, od očítých svědků tragédie. Nejznámějším je rabín Shalom Shabazi. Mnoho lamentací psaných exulanty nás také informují, že exilu předcházeli nucené konverze na Islám. Kronikář Habshush nám sděluje, že edikt byl vydán *"as a result of the intercessions of some prominent Muslim tribal leaders who firmly believed that the shedding of Jewish blood would invoke heavenly retribution, such as drought, famine, and pestilence."*⁴² Písemné prameny nám také sdělují, že před samotným vyhnáním se uskutečnilo veřejné ničení synagog. Podle jemenského muslimského kronikáře Muhammada al-Shukani, imám nařídil vynést ze synagog svaté svitky. Víno, které bylo v synagogách uchováváno pro rituální účely, mělo být vylito, a synagogy zničeny. Imám sám nařídil zničit synagogu, na kteréž rutinách nechal postavit mešitu, Masgid al-Jala, Mešita vyhoštění.⁴³ Svitky Tóry byly roztrhány a spáleny. Podle dochovaných lamentací zničení spíše vypovídá plánované akci než vandalskému pustošení.

2.7.1. Anulování Ediktu o vyhoštění

Jak Židé žili během exilu není příliš známo. Z kronik víme, že vládce Mauzy přijal Židy laskavě, s chlebem a vodou.⁴⁴ Habshush nás sděluje, že někteří místní vládcí edikt odmítli a chránili Židy žijící v jejich regionu.⁴⁵ Proč došlo k anulaci ediktu, není moc dobře

---

⁴¹Ratzaby, "Galut Mauza", str. 391-395 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 121

⁴²Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 124

⁴³Ibid., str. 45 a Ratzaby, "Galut Mauza", str. 340-341 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 125

⁴⁴Báseň Ibn al-Asbata v Ratzabyho "Galut Mauza", str. 350 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 131

⁴⁵Qorot Yisrael be-Teman, str. 263 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 131

známo. Podle lidových zdrojů, exil následovala řada katastrof, jako třeba mor, krupobití a deště. Muslimové chápali kalamity jako mstu a přiměli svoje vládcy, aby edikt anulovali.⁴⁶ Další možností je smrt Imáma al-Mahdího v roce 1681. Habshush a Korah jsou názoru, že anulace byla ovlivněna velkou ekonomickou anarchií, která postihla Jemen po vyhoštění Židů.

2.7.2. Následky exilu

Exil měl zničující následky pro židovskou komunitu. Špatné podmínky, hlad a epidemie způsobili smrt téměř třech čtvrtin exulantů. Židé se po návratu nemohli vrátit do svých domů, a tak v Saaně byli nuceni založit novou čtvrť, samozřejmě za městem. Galut Mauza měl samozřejmě vliv na spirituální život. Většina svatých svitků byla zničena. Rabín Sálíh říká: "*the Jews of Saana left behind them a treasury of writings, the fruit of many centuries of productivity, entrusted in the hands of a Muslims in Saana. All these manuscripts were burned because of Islamic zeal.*"⁴⁷ Jemenští Židé chápali galut Mauza jako trest. Hodnotili svoje utrpení jako soud řízený Bohem. Nicméně lidé neztratili víru v Boha. Exil se objevuje jako časté téma v jemenské hebrejské literatuře.

2.8. Jemenští Židé v osmnáctém a v devatenáctém století

S pronikáním evropských cestovatelů do Jemenu máme samozřejmě více informací o dané době, a tím samozřejmě o židovské komunitě.

Roku 1763, dánský cestovatel Carstev Niebuhr byl prvním Evropanem, který nám dal více detailní popis země. Niebuhr byl

---

⁴⁶Idelson, "Ha-Meshorer ha-Temani," str. 11 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 132

⁴⁷Megillat Teman, str. 12 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 133,

následován dalšími cestovateli. Významným byl Jakob Saphir, nejznámější objevitel jemenských Židů, datujeme rok 1859, dále Joseph Halevy, rok 1872 a 1877, mezi lety 1882 – 1894 to byl E. Laser, a Wyman G. Bury roku 1914. Ameen Rihani navštívil Jemen roku 1920, a Hugh Scott v letech 1937 – 1938.

Niebuhr popisuje zemi: *"The land of Yemen was parceled out among a number of different sovereigns in unequal portions. Many of these sovereigns were nothing but petty sheikhs who are, however, perfectly independent. The imam's territory was confined to a relatively small area with numerous independent enclaves. These endless subdivision of territory, among such a multitude of petty sovereigns."* Niebuhr se také zmiňuje o židovské komunitě v souvislosti s náboženskou perzekucí.

Z tohoto období také víme o dvou výrazných osobnostech, kteří dominovali židovské komunitě během osmnáctého století: rabín Shalom ben Aharon ha-Kohen Iraqi a rabín Yehia Salih.

2.8.1. Rabín Shalom ben Aharon ha-Kohen Iraqi

Podle jeho příjmení může odvodit původ jeho rodiny, která pravděpodobně přišla z Iráku. Jeho rodina emigrovala do Jemenu přes Egypt. Rabín Shalom sloužil jako vůdce židovské komunity a královský rádce. Rabín Shalom byl zmiňován Židy jako Sar Shalom (chief, Master, Mistr) a Muslimy jako Salim al-Usta (Master, Mistr, Umělec, Řemeslník), pravděpodobně to byla zkomolenina slova al-Ushadh (Mistr), které se užívalo v oslovení výhradně intelektuálů.⁴⁸ Datum narození rabína není známo, zemřel roku 1780. Podle populární lidové víry žil 120 let.

---

⁴⁸Even Sappir, vol.I, str. 100b In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 137

Na doplnění uvádím, že Židé byli samozřejmě považováni za obyvatelé druhé třídy, tedy dhimmí. Nebylo zvykem, že by dhimmí zastával nějaké vyšší funkce, neboť nebylo vhodné, aby občan druhé kategorie měl lepší postavení než Muslim. Nicméně z pramenů můžeme usuzovat, že rabín Shalom měl svým způsobem vyšší postavení a respekt i vně své židovské komunity. Carstev Niebuhr nám podává zprávy, že Iraki (rabín Shalom) byl jedním z nejprominentnějších židovských kupců, který těžil z přízně dosavadních vládců pro které pracoval, a dále Niebuhr vypovídá, že po dobu celých dvaceti osmi let, během dvou imámů, dokonce zastával funkci vládního ministra. Jemenský kronikář Habshush píše, že postavení Irakiho v jemenské vládě bylo požehnáním pro všechny Židy, a dokonce přidává, že Iraki vyzvedl prestiž Izraele, a v jeho době Židé mohli žít v míru a klidu. Habshush také píše, že Iraki byl muž dobrého srdce a byl spravedlivým, který nechal postavit řadu synagog a lázní. Rovněž přidává, že před Irakim jemenští Židé neměli nikoho tak šlechtěného jako je Shalom Kohen Iraki, ne před ním a ne po něm.⁴⁹

Další Neibuhrova zpráva nás informuje: "*venerable old man, of great knowledge*" was far from being happy one, since after about 30 years of service to two imams he "had fallen into disgrace, and was not only imprisoned, but obliged to pay a fine of 50,000 crowns." *The disgrace of Iraqi triggered "a degree of persecution upon the rest of the Jews."*⁵⁰ Osud rabína Shaloma nám dokazuje jaké bylo vlastně postavení dhimmi, který skutečně záviselo jen na vůli a nákladnosti místních vládců.⁵¹

---

⁴⁹ Qorot Yisrael be-Teman, str. 267 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 138

⁵⁰ Travels through Arabia, vol. I., str. 378-379 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,, strana 138,

⁵¹ Husayn b. Abdullah al-Amri: The Yemen in the 18th & 19th centuries a political & intellectual history, University of Durham by Ithaca Press, London, 1985, str. 35

Rabín Iraqi byl nápomocný uvedení sefardské verze modlitby, známé v Jemenu pod jménem Shámí. Shámí verze měla původní záměr náhradit dosavadní místní verzi zvanou Baladí. Nicméně se tohle téma stalo polemickým, široce odmítaným náboženskými vůdci, zejména rabínem Yehiou Salibem, který byl vrchním rabínem všech židovských komunit v Jemenu.⁵²

2.8.2. Rabín Yehia Salih (cca. 1740 – cca. 1805)

Rabín Salih, obecně známý jako pod akronymem Maharitz – Morenu ha Rav Yehia Salih, je považován za největší rabínskou osobnost, kterou kdy jemenská židovská komunita měla. Jeho autorita byla závazná pro všechny židovské komunity v celém Jemenu. Saphir, který navštívil Jemen roku 1859, uvádí, že Maharis měl obrovskou znalost Kabaly, a jeho jméno bylo významným v celé zemi, a jemenští Židé řídí svůj náboženský život ve světle jeho halachických rozhodnutí. Jiné prameny nám sdělují, že rabín měl dvě zaměstnání, byl stříbrotepcem a šoférem, písařem.

Maharitz byl velmi plodným autorem. Jeho tvorba obsahuje mnohá pojednání o rituální porážce, šchitě, o rituální čistotě: Zevah Todah, Shaarei Kedusha, Shaarei Tohora, exegeze na Tiklal – modlitební kniha, mnohá responsa a halachická nařízení, a rovněž kronika jemenských Židů pod názvem Megilat Teiman.⁵³

Velmi zajímavým je zvláštní vztah, který měl Maharis s indickými Židy, zejména s komunitou z Kočina (Cochin). Víme samozřejmě, že jemenští Židé navštěvovali Indii z mnoha důvodů, například z komerčních, a někteří se v Indii dokonce usadili. Jemenský židovský spisovatel šestnáctého století byl známý svou

---

⁵²Korah, Starat Teman, str. 16-17, Habshush, Qorot Yisrael be-Teman, str. 267 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature., strana 139

⁵³ Ratzaby's bibliography, Heger Yahadut Teman, "Mahris ve-Sifro Piullat Saddiq," Shevut Teman, str. 101-102 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature Strana 139,

návštěvou Indie.⁵⁴ Rovněž víme, že Židé z Indie navštěvovali Jemen. Dokument z roku 1765 nám sděluje, že Žid z Kočina navštívil Jemen, neboť hledal jemenské židovské nevěsty pro syny jeho pána Isaaca. Saphir, který také navštívil Indii, sděluje svůj názor, že Židé z Kočina jsou původem jemenskými Židy, kteří se usadili v Kočíně před 1700 lety, z důvodu perzekuce. Saphir píše, že se mezi oběma komunitami vyskytují stejné zvyky. Také zmiňuje, že kočínští Židé neměli svoje koheny a levijce, a proto zaměstnávali na náboženské úkony chudé Židy, kteří přišli z Jemenu a z Persie.⁵⁵ Z korespondence, kterou máme víme, že rabín Salih konzultoval mnohé halachické záležitosti, neboť byl určitou duchovní autoritou pro indické Židy. Maharis je také známý svojí knihou historie jemenských Židů, nicméně se nám uchovalo jen pár pasáží.

2.8.3. Konec Qasimiského státu

Před druhou Otomanskou okupací Jemenu, roku 1872, kroniky zmiňují zvýšenou persekuci, a již existující edikty o židovských sirotcích a čištění latrín jen nabrali na důslednosti.

Roku 1839 Britové začali okupovat Aden, malý polostrov na jižním pobřeží Jemenu, toho času pod vládou sultánů z kmene Lahej. Po dobu několika století, 12. až 14. století, Aden sloužil jako mezinárodní obchodní centrum. Město mělo velkou židovskou komunitu. Od 16. století Aden utrpěl rychlý úpadek a ztratil tak na důležitosti obchodního centra, a tím se i výrazně zmenšila židovská komunita jak v počtu, tak i na významu.

Záznamy nám sdělují, že v době britské okupace Aden měl na šest set obyvatel, a velkou část obyvatelstva tvořili Židé, v počtu dvě stě padesát. Většinou se živili řemeslem a obchodem. Aden v době britské okupace zaznamenal velký rozvoj. Velký vliv mělo také otevření Suezského průplavu, které přilákalo emigranty z jiných

---

⁵⁴ Sefef ha-Musar, kap. 8, str. 150-152 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, strana 140

⁵⁵Ibid, vol. 2, str. 69 In: Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, strana 140, Poznámka 19

zemí, jako například z Afriky, Indie, Persie, Turecka, Egypta a Evropy. Britská vláda samozřejmě okamžitě aplikovala rovná práva pro všechny obyvatele Adenu, včetně Židů. A tak poprvé od vlády Mohameda žila židovská komunita volně bez stigma dhimí, tedy občanů druhé kategorie. Židovská komunita po britské okupaci byla také ovlivněna Evropou a evropským vzděláním. Komunita začala rozvíjet svoji vlastní tradici a zvyky, a tím se výrazně lišila od ostatních židovských komunit v Jemenu, adenská komunita přestala být ovlivňována komunitou ze Saany a dokonce se přestala považovat za součást jemenského židovstva.

2.8.4. Josef Abdallah: jemenský pseudo-mesiáš

V posledních dvou dekádách devatenáctého století byl zaznamenán v Jemenu velký nárůst mesianistických hnutí. Roku 1888, Žid jménem Josef Abdallah, se začal prohlašovat mesiášem Izraele a oznamoval brzké vykoupění. Nicméně dopis rabína Kapacha z téhož roku popisuje Josefa Abdallaha jako hrubého a podlého, který ohromuje lidi svými klamnými vizemi. Na straně druhé několik faktorů ovlivňovalo atmosféru těchto let. Frustrující zkušenosti, kterými Židé procházeli během otomanské okupace, hladomor, který roku 1888 postihl Jemen, a lidová víra, která viděla v roce 1888, hebrejského kalendáře תרה"מ – mít slitování v hebrejštině, což bylo evokováno biblickým veršem *"je čas smilovat se nad ním, nastala chvíle"*, Žalm 102:14.

2.8.5. Snaha o reformu: Dor-Dea

Turecká okupace také otevřela Jemen zahraničním vlivům. Jemenským Židům byla teď umožněna volná korespondence a kontakt s ostatními komunitami jak v Otomanském imperiu, tak i v Evropě. Hlavním protagonistou nových vlivů a potřeby reform byl Chaim Habshush (zemřel okolo let 1899-1900) a rabín Yehia ben

Salomon Kapach (1850-1932). Oba dva znali velice dobře svoji tradici, měli obrovskou znalost středověké filozofie a arabské literatury.⁵⁶ Velkým vlivem byl osobní kontakt s Josephem Halevym a Edwardem Laserem, který navštívil Jemen z vědeckých poznávacích důvodů a představil zde také literaturu Haskaly. Joseph Halevy byl francouzský vědec, orientalista a spisovatel, který byl vyslán "Academie des Inscription et Belles-Lettres" do Jemenu v letech 1870 – 1871. Zkoumal sabeánské nápisy, a Chaim Habshush mu asistoval.

Habshush a Kapach se stali hlavními mluvčími v záležitostech potřebných reform a rozvoje v Jemenu. Jejich stoupenci založili hnutí, kterému dali jméno Dor – Dea (Generace poznání, znalosti). Jedním ze záměrů bylo založit nový vzdělávací systém, který umožní studentům studium i sekulárních předmětů, a studium náboženské by bylo možné studovat i kritickou metodou. Rabín Kapach založil Židovskou školu v Saaně, která byla finančně podporovaná Tureckou vládou. Škola byla otevřená roku 1910 a vedl ji sám rabín Kapach. Nová instituce vzbudila velký entusiasmus u části Židů v Saaně, ale také velkou nevoli u části ortodoxních rabínů, kteří viděli moderní vliv jako ohrožení židovské tradice. Rabín Kapach procházel řadou těžkostí, neustálý boj proti konzervativní části komunity, ho nakonec vedl k zavření školy. Nadějí na reformu vzdělání se nakonec Dordaim museli vzdát. Vyjma vzdělání, se Dordaim snažili bojovat proti lidové pověřivosti, která u lidí přetrvávala a rovněž byli velkými odpůrci Kabaly, která podle jejich názorů, lidovou pověřivost jen podporovala. Rabín Kapach se potýkal se Zoharem, a podporoval studium Talmudu, textů Saadjy Gaona, Yehudi Haleviho, Maimonida a původních jemenských židovských textů.

---

⁵⁶ Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Strana 154

Opozici Dordaim tvořili konzervativci, kteří se nazývali Iqshim. Schizma Dordaim a Iqshim pokračovalo až do hromadného odjezdu do Izraele v padesátých letech.

2.9. Druhá Otomanská okupace Jemenu (1872-1914)

Židovská komunita vítala návrat Turků do Jemenu v roce 1872 vřele. Podle pramenů víme, že Židé pomáhali Turkům, zásobovali například jejich vojáky jídlem a vodou. Židé považovali Otomanskou nadvládu za vysvobození. Sultán Abdulmecid vydal dekret, který zaručoval rovnost v náboženství, bez rozdělení obyvatelstva do tříd. Dále garantoval bezpečnost obyvatel a majetku, a ochranu jejich česti.

2.9.1. Konec Otomanské okupace

Krátká etapa Otomanské vlády (1872-1914) nad většinou Jemenu byla neustále narušována násilnými útoky, opakovanými revoltami místních kmenů, které se cítili utiskovány. Zemi rovněž zasáhl hladomor. V roce 1911 Otomanská vláda uzavírá pakt, zvaný "the Treaty of Daan", který uznává Imáma jako náboženského dočasného vůdce, kmene Zaidi, který se stal autoritou pro zemi. Tento pakt také uznává nadvládu Šarii ve všech oblastech.

Na konci první světové války, Turci opustili Jemen, který se stal nezávislým státem s theokratickou vládou Imáma Yahii, který byl u moci od roku 1904 až do roku 1948. Jeho vláda je hodnocena jako ta, která přinesla mír a stabilitu.⁵⁷ Nicméně Imám vydal dekret, který zavazoval Židy k zvláštním daním z jejich obchodu navíc k běžné dani. Ale i tak ho židovské kroniky chválí jako muže spravedlivého. Faktem je, že se Imámu Yehiovi podařilo ukončit

---

⁵⁷Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 157

nepokoje a anarchii, která Jemenem zmítala a poškozovala samozřejmě trvale její obyvatele, včetně Židů.⁵⁸

2.10. Imigrace před vznikem státu Izrael

Jemenští Židé přicházeli do Palestiny během posledních století, tedy před rokem 1951, většinou příležitostně a jednotlivě. Nejznámějším je rabín Shlomo Adani, který přišel do země zaslíbené okolo roku 1571 a vytvořil zde svůj komentář na Mišnu, známý jako Melekheth Shlomo⁵⁹

Rok 1882 je považován za zlomový rok pro Jemenské Židy v souvislosti s imigrací do "Izraele". Toho roku přišla skupina Židů v počtu více jak dvě stě. Pravděpodobně ovlivnění více faktory, jako jsou například špatné ekonomické, politické a sociální podmínky v Jemenu, ale také Otomanská okupace v roce 1872, kdy byl Jemen začleněn do Otomanského imperia. Dále otevření Suezského průpravu v roce 1869 umožnilo lepší přístupnost do země zaslíbené.

Urychlujícím činitelem se stalo silné přesvědčení rozšířené mezi Židy v Jemenu, a to mesianistické očekávání. Právě rok 1882 se stal tím konkrétním rokem. Jemenská mesianistická apokalypsa přisuzovaná rabínu Shalomu Shabazimu uvádí:

"In the year תרמ"ב 1882 the scriptural verse "I say I will climb the palm tree תמר, will be fulfilled. The star Velus will appear with its tail, and a voice will emanate from Heaven saying: "Today, if you hearken unto His voice." And the voice was heard throughout the land of Yemen, enjoying the Jews to embargo on ships and enter the Holy Land...They will encounter many hardships, and this is

---

⁵⁸ Ibid, Strana 158

⁵⁹ Yaari, "Aliyyat Yehude Teman," Shevut Teman, str. 11-36 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature., epilog

esoteric meaning of 'Blessed is the man who thou chastenest.' But later on they will live in tranquility."⁶⁰

A tak snad naplnění mesianistickou horlivostí a nadějemi, přijela první skupina jemenských Židů do Jeruzaléma, kde musela trpce čelit těžkým podmínkám a nevlídné realitě. Aškenázské a sefardské komunity byly organizovány do tzv. kolelů, zaopatřenými charitativními pokladnami, které byly organizovány přes komunity v Diaspoře a tudíž i finance přicházely odtud. Jemenská komunita ničím takovým nedisponovala, naopak se předpokládala finanční pomoc pro komunitu v Jemenu. Dalším těžkým zjištěním byl fakt, že tradiční řemesla jemenským Židům nebyla potřebná. Podmínky na bydlení byly ještě horší než v Jemenu, zde byly nuceni bydlet ve stanech a provizorních boudách. Někteří dokonce našli útočiště v jeskyních, například v Kidronském údolí. Dojemný dopis rabína Alsheikha varuje příbuzné, aby neopouštěly Jemen. Rabín Alsheikh píše:

*Every person is concerned with his own kin: the Ashkenazi for the Ashkenazim and the Sephardi for the Sephardim....And here is how it works: Money is collected from the rich in their city of origin and sent to Jerusalem in order to build houses for the poor, who immigrate to Jerusalem from their midst. This they do for their own virtue. But the Yemenites – there is no one to be concerned for them...Therefore, do not believe in the rumors which you have heard. The place which every one of you now has is surely a thousand times better. Let us wait until God wishes to redeem us.*⁶¹

Zajímavostí je vřelý vztah mezi ranými jemenskými imigranty a křesťanskými švédsko americkými osadníky, kteří přišli z Křesťanské kolonie, později známé jako "American Colony". Osadníci byli uchváteni exotickým orientálním zjevem jemenských Židů, tak odlišným od ostatních Židů, jím známým. Tihle křesťanští osadníci zaznamenali Jemence jako potomky kmene Gad, a nazývali

---

⁶⁰ Josef Hubara, bi-Telaot Teman, str. 362 In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature,

⁶¹ Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 160

je "Gaddites." Paradoxně to byli křesťané z Americké kolonie, kdo se postarali o jídlo a potřeby jemenských Židů, kteří je zase nazývali "heaven-sent benefactors"⁶²

Je ovšem také důležité poznamenat, že zde mluvíme o letech osmdesátých devatenáctého století, tedy o době kdy přišla teprve první velká alija, první chalucim – pionýři z Evropy. Židovské zemědělské osady nebyly ještě vůbec založeny. Na doplnění zmiňuji, že města jako Rishon le-Zion a Zichron Yaakov byli založeny roku 1882. První skupina Jemenských Židů přišla vlastně patnáct let před prvním Sionistickým kongresem – 1897, tedy vlastním ustanovením Sionistického hnutí Theodorem Herzlem. Ve stejnou dobu vyšla Pinskerova publikace Autoemancipation, 1882, a nehodnotí Palestinu jako nejvhodnější místo pro židovský stát.

Ezrat Niddahim byl speciální fond založený roku 1883 na podporu jemenských Židů. Za myšlenkou založení fondu stál Izrael Frumkin. Za podpory fondu Frumkin založil první jemenské předměstí, Kfar ha Shiloah, na úpatí Olivecké hory. O dva roky později v Mishkenot Yisrael byly postaveny domy pro jemenské Židy, sponzorované "Yemen Refugee Fund", který byl založen Židy z Anglie. Na konci roku 1887 v Jeruzalémě žilo na pět set jemenských Židů.

Jemenští Židé měli ovšem brzy dobrou reputaci jako dobří dělníci, kteří se byli schopni rychle adaptovat do místních podmínek, nejen ekonomických, ale i kulturních. Rychle se učili novým řemeslům, hlavně ve stavebnictví, jako kameníci, zedníci a štukatéri.

Na konci První světové války v Palestině žilo na 4 500 jemenských Židů, integrovaných do společnosti, zaměstnaných ve všech řemeslech dostupných v té době. Výrazně ovlivňujícím faktorem a odhodláním žít v těžkých podmínkách, byla patrně vnitřní náboženská motivace mesianistického charakteru.

---

⁶²Ahroni Reuven: YemeniteJewry – Origins, Culture, and Literature,, Strana 161

Se založením "Zionist Organization" a se zakládáním zemědělských osad v Palestině, jemenští Židé se stali velmi žádanými právě při zemědělské kolonizaci země. Židovští aškenázští pionýři byli zvyklí na poměrně vysoký životní standart, měli nedostatek zkušeností v zemědělství a s těžkou prací v těchto přírodních podmínkách. Jemenští Židé lépe vyhovovali této práci. Je ovšem nutné podotknout, že samotní jemenští Židé nebyli příliš nadšení. Sami byli poměrně drobné fyzické postavy, a samotný fakt, že mají nahrazovat evropské pionýry, kteří nebyli práci přizpůsobiví, neulehčoval skutečnosti.

Nicméně, dr. Arthur Ruppín, ředitel palestinské kanceláře Sionistické organizace, se sídlem v Jaffo, viděl v jemenských Židech ideální řešení pracovních problémů. Dokonce jako urgentní záležitost nedostatku pracovních sil, žádal aliju jemenských Židů a v roce 1911 vyslal Samuela Yavnieliho, zaměstnance Sionistické organizace, do Jemenu, aby přiměl Židy k příjezdu do Palestiny za účelem výdělků ze zemědělských kolonií. Podle Ruppínových záznamů, Židé v Jemenu přijali Yavnieliho velmi vřele, a jeho roční mise byla hodnocena úspěšně. Dr. Ruppín dodává, že do počátku Světové války, dva tisíce Židů imigrovalo do Palestiny a samozřejmě našlo práci v mošavot. K roku 1940 počet jemenských Židů stoupl na patnáct tisíc.⁶³ Ruppínův plán otevřel řadu etických a morálních otázek. Ruppín představoval jemenské Židy jako velmi podobné arabským usedlíkům, s nízkými životními potřebami, kteří rovněž mluví arabsky. Navrhoval, aby postupně nahradili arabské pracovníky, nicméně tak, že mu řada kolegů vytýkala neetické řešení, takové, které rovnou považovalo jemenské Židy za obyvatelé druhé třídy ve vztahu k Aškenázským osadníkům. Samozřejmě je důležité podotknout, že sami Židé v Jemenu nepracovali výhradně v zemědělství, neboť to byla práce výhradně pro arabské obyvatelé. Období Ruppínova plánu pamatuje mnoho diskriminace, ponižování

---

⁶³ Yavnieliho mise je detailně popsán v jeho knize "Massa le-Teman" (1952) In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 165

a špatného zacházení. Roku 1920, "the Council of Yemenite Laborers" prohlásil resoluci, která vyjadřovala jejich hořkost:

The situation of hundreds of Yemenite families in the settlements, who immigrated to Palestine with the devotion of soul and out of love for the country and desire to work its land and to take root in it, has become worse from year to year. The yoke of oppression was put on our necks, on our women and children, degrading our honor, suppressing our spirit and filling us with bitterness. The uncertainty and unemployment increased. The health of the immigrants has deteriorated. And the bad and oppressive condition – no adequate housing, insufficient wages, no permanent work - with which we had to put up ever since we immigrated, have shown their effect: the generation which in the days of its immigration was in its best strength, has grown old and weak before its time, after ten years of work and suffering. The angel of death reaps his frightening harvest among our children who were born in this country, the number of our infants whom we buried in the ancestral soil has reached hundreds; the young generation which immigrated and grew up in this country has lost the pride of liberty and the power of resoluteness which beat in the hearts of the Yemenite Jews in their exile-birthplace. Our daughters and wives, whose necks never had to bear the yoke of earning a livelihood, have been compelled here, on account of impatience and great poverty, to leave their children and their houses and to go to the houses of the farmers. Our young generation has grown up without Torah and without education, and our numbers in all the settlements has diminished instead of growing. The moshava, in the shadow of which we wanted to live, has become for us a bitter disappointment.⁶⁴

---

⁶⁴pamflet Audit ha-Avoda (1920) In: Ahroni Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, strana 166

2.11. Imigrace do státu Izrael

Operace "Magic carpet" se uskutečnila na konci září roku 1950. Celkem se uskutečnilo čtyřista padesát letů, a bylo přepravenou na padesát tisíc Židů.⁶⁵

Jemenští Židé výrazně přispěli svými zvyky celé izraelské kultuře. Jemenský folklor, hudba a tanec byl silným ovlivňujícím pramenem nové kultury nového státu. Jemenský tanec se svými výchozími kroky se stal základním prvkem izraelských lidových tanců. Jemenský tanec sám o sobě nebyl jen zdrojem zábavy, ale vždy tu byl výrazný živý prvek individuálního a komunitního života s magickým, náboženským a sociálním významem.⁶⁶

Jemenská komunita je jiná než ostatní židovské komunity, jak svoji literaturou, zvyky a formou kultury, a tak je zvláštním archívem ke ztraceným a zapomenutým pramenům.

Akademičtí vědci v oboru judaistika hodnotí jemenské prameny jako originální právě co se týče prací Saadje Gaona, jako například jeho překlad Bible a s tím související arabská tradice čtení, jemenská komunita uchovala řadu tradic hebrejštiny a aramejštiny. Například Shlomo Morag uvádí svůj názor, že tradice čtení babylonské aramejštiny přímo vede ke struktuře živého dialektu aramejštiny užívané patrně židovskou Babylonskou komunitou v gaonském období. Morag také uvádí, že pouze jemenští Židé uchovali až do současnosti babylonskou vokalizaci aramejských překladů, známých jako Targum Onkelos a Targum Jonathan. Vokalizace těchto targumim je nám jediná dostupná.

---

⁶⁵ Ahroni, Reuven: *Jewish Emigration from the Yemen 1951-98, Carpet Without Magic*, by Curzon Press Richmond, Surrey, 2001, str. 1 porovnej též: Barer, Shlomo: *The Magic Carpet*, Secker&Warburg London 1952

⁶⁶ Gurit Kajman, "Yemenite Dance", v "The Jews of Yemen", str. 6-8, 1952 In: Ahroni Reuven: *Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature*, Strana 167

2.12. *Současná jemenská komunita : Rabanit Kapach a Rav Yosef Kapach, z"l*

Pokud mluvíme o současné jemenské komunitě v Izraeli, nejde opomenout jméno Kapach. Když jsem se kdekoli zmínila o tématu své diplomové práce, téměř pokaždé jsem dostala odpověď, že se musím určitě seznámit s Rabanit Kapach. Rabanit Kapach mi přišla ještě bližší tím, že to byla sousedka, ještě v Jemenu, babičky mé adoptivní izraelské rodiny. Samozřejmě Rav Yosef Kapach je známým nejen ve své komunitě, ale i v akademickém světě jako odporník na Maimonidovy spisy, jeho filosofii, teologii a překlady, jak uvedu následně.

Rabanit Kapach byla provdána ve svých jedenácti letech svými rodiči za svého bratrance rabína Josefa Kapacha. Rodina imigrovala do Izraele už v roce 1943, nejprve do Tel Avivu, později do Jeruzaléma. Už v roce 1946 Rabanit založila dílnu specializovanou na jemenskou výšivku, kde zaměstnávala na padesát žen. Rabanit už během tzv. pre- state, tedy v období před vznikem státu Izrael, byla známá jako žena, která pomáhá lidem v nouzi – jako seniorům, chudým a nemocným. Nejprve její aktivity měly individuální charakter, později se stali zcela oficiálním programem a dnes je její jméno synonymem "chesed". Mezi její aktivity patří programy na podporu potřebných v nouzi jako obstarávání potravin, oblečení a domácích potřeb, dále organizování tradičních jemenských "Hena" oslav pro nevěsty, svatby a oslavy Bar Micva pro chudé. Další aktivitou jsou dětské tábory pro děti rodičů, kteří si nemohou finančně dovolit svoje děti podporovat a organizování tzv. "fun" dní pro matky velkých rodin. Další aktivitou jsou speciální kurzy a Tora lekce pro seniory. Velmi známý je program na podporu potřebných před Pesachem, kdy jsou dodány potraviny pro více jak pět tisíc rodin. Dále jsem se dozvěděla o zvláštním programu, kdy se Rabanit nebála oslovit a pomáhat řadě žen, které se živily prostitucí, což bylo zcela mimořádné pro někoho, kdo je z tradičního ortodoxního prostředí.

Rabanit Kapach obdržela "*Israel Prize for Life Achievement*" v kategorii "*contribution to society and country*", a samozřejmě mnoho dalších cen.⁶⁷

Rav Kapach, oslovovaný svými studenty Mori Yusuf se narodil v roce 1917 v Jemenu. Jako malý chlapec přišel o rodiče a tudíž byl vychováván dědečkem, velkým jemenským rabínem a učencem rav Yihye Kapachem. Jeho dědeček je známý svou neúspěšnou kampaní na oddělení Kabaly od víry a náboženské Maimonidovy tradice. Rabín Kapach býval ve společnosti svého dědečka při studiu starých židovských manuskriptů. Ve věku dvanácti let rabín Kapach kompletně ukončil opis jediného zachovaného manuskriptu komentáře na Mišnu Rabiho Natana.⁶⁸ Když imigroval do Izraele, přivezl si s sebou všechny svoje manuskripty a věnoval celý svůj život překládání, editování a komentování právě těchto unikátních manuskriptů. Stal se světovou kapacitou na dílo Maimonida, odborníkem na dílo Rava Saadju Gaona. Také mnoho let působil jako dajan – soudce židovského náboženského soudu. Publikoval řadu knih, Sidur a Machzor jemenské tradice, dále knihu co se stala autoritou pro tradice a zvyky jemenských Židů dnes. Rabín Kapach byl jedním z největších učenců naší doby, zároveň velkým spirituálním vůdcem, nejen pro svou jemenskou komunitu. Rabín Kapach obdržel Izrael Prize za jeho životní přínos v oboru Židovských studií. Rabín Kapach zemřel 18 Tamuzu 5760, 20. července roku 2000.⁶⁹

---

⁶⁷ Pardes Institute of Jewish Studies: *Jewels of Yemen: Rabbanit Bracha Kafah and Rav Josef Kafah*, Z"L, A "Day Away" Production, October 16th, 2002, str. 4

⁶⁸ Gavra, Moshe: *Encyclopedia of Chachamei Teiman*, Bnei Brak

אנציקלופדיה לחכמי תימן: ד"ר משה גברא, בני ברק תשס"א

⁶⁹ Pardes Institute of Jewish Studies: *Jewels of Yemen: Rabbanit Bracha Kafah and Rav Josef Kafah*, Z"L, A "Day Away" Production, October 16th, 2002, str. 5-10

3. Životní zvyklosti a prostředí jemenských Židů

3.1. Dům

Architektura země obvykle odráží její klima, stavební materiály a slohové tradice. Majetek a sociální status určuje velikost a stupeň přepychu domu. V Jemenu se nachází vzácný fenomén kulturní rozdílnosti v architektuře: domy co patřili Židům před jejich emigrací do státu Izrael v polovině dvacátého století, jsou na první pohled rozdílné od domů Muslimů.

Etnografický výzkum týkající se židovské architektury v Jemenu je velmi problematický, jako ve většině míst kde Židé v Jemenu žili, neboť většina míst, kde žily například ne více než dvě rodiny, byla místa etnografům zcela nepřístupná. Velké množství informací, co dnes máme je většinou z míst lehce dostupných, tedy z města Sanaa, hlavního města Jemenu, kde byli židovské i muslimské domy studovány ještě před tím než Židé Jemen opustili.

Historické, politické a socio-náboženské faktory výrazně ovlivňují a stali se zároveň zvláštnostmi židovských domů. Židé žili na více než jednom tisíci odlišných míst v celém Jemenu, především ve městě. V menších vesnicích Židé žili v bližším sousedství s jejich Muslimskými sousedy, ve městě tvořili ghetto.

Dnes, více než padesát let po prvním odchodu do Izraele, kdy většina Židů Jemen opustila, je v Jemenu okolo dvanácti odlišných míst, zahrnujeme i hlavní město, kde byla značná židovská populace. Domy Židů byli situovány odděleně od domů Muslimů, domy byli nižší, rozhodně jednodušší, méně zdobené, což je dělalo jednoduše rozeznatelné. Ornamenty na fasádě se téměř nevyskytovali, zdobená byla pouze okna a dveře. Další nápadnou poznatelnou skutečností je lokalizace židovských osídlení v blízkosti tekoucí vody, přírodního pramene, nezbytně v souvislosti se zákony vztahujícími se k rituální

lázni, mikve. Dodnes místní obyvatelé věří v léčivé účinky těchto pramenů.⁷⁰

Židovský dům se lišil dvěma unikátními znaky. Vnitřní nádvoří ve vrchních patrech domu a zvláštní místností, která se v období svátku Sukot představovala na suku.

Otevřené nádvoří v prvním nebo v druhém patře židovského domu se jmenovalo hijreh, v překladu svaté území, pravděpodobně proto, že sloužilo jako neutrální území pro setkávání mezi příbuznými pod širým nebem. Tři, někdy i více generací bydlelo pod jednou střechou a nádvoří bylo jediným jakoby veřejným místem, kde se lidé mohli setkávat. Nádvoří bylo obklopeno ze třech stran zdí přilehlých pokojů, postavených v různých výškách a spojenými schodišti s nádvořím. Čtvrtá strana byla uzavřená zdí, u které byly květináče s vonnými bylinami. Přední zeď měla vestavěnou skříň formou okna, kde se uchovávaly nádoby s vodou, a kde se voda také udržela chladná.

Společně se zdobenou zdí, sádrovými okny, detailně propracovanými dveřmi, bylo nádvoří nejvyzdobenější částí domu. Rituální omývání rukou, či koupání malých dětí rovněž probíhalo na nádvoří.⁷¹

Za domem byl další, malý dvůr, zvaný hawi, kde většinou rostli stromy, pěstovali se byliny a také se tu chovaly kozy a kuřata.

Místnosti byly vcelku prostorné, bez nábytku jako je například křeslo, sofa, stůl či skříň. Sedělo se většinou na matracích, rozložených podél zdí. Rodinný majetek jako knihy, oblečení, či jiné domácí náčiní bylo skladováno v nikách vestavených do zdí a uzavřených dřevěnými dveřmi. Šperky či slavnostní oblečení byli ukládány do zvláštních truhlic, nejrůznějších velikostí. Mnoho předmětů v židovské domácnosti bylo jak praktických tak i dekorativních. Jedním ze zajímavých předmětů jemenské

---

⁷⁰ Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, str. 19-20

⁷¹ *Ibid.*, str. 26-27

domácnosti je vodní dýmka. Dalšími důležitými předměty, byli nejrůznější amulety, které chránily před ajin raa – zlým okem.

Typickým znakem, který označoval židovský dům byla jednoduchá mezuzá, obsahující pergamen nebo papír. Mezuzá byla bez jakéhokoli zdobení, bez okénka, vyrobená z kovového plátku, pevně připevněná na vstupních dveřích. Před tím byly mezuzy vyráběny z rákosy, a ještě před tím byl pergamen prostě vložen do dutého prostoru dveřního rámu, uzavřeného kouskem dřeva anebo skla. Tohle byla patrně původní forma umístění mezuzy.

Zdi domů v centrálním Jemenu jsou stavěny ve třech odlišných vrstvách: přírodní kámen v přízemí a prvním patře, dále vypalované cihly a nakonec na slunci sušené cihly.⁷² Kamenné pilíře podporovali dům v rozích a v centru domu. Směs sádry a kamene sloužila místo cementu. Stavební techniky se samozřejmě lišily podle místa, v souvislosti s možností stavebním materiálů a kamene. V chudších vesnicích rodiny většinou žily v jedné velké místnosti anebo mnoho malých místností bylo postaveno z bláta na slunci sušených cihel.

Dalším znakem židovského domu byl malý vestavěný obdélníkový prostor ve velikosti jedné třetiny metru, ponechané bez nátěru anebo natřené na modro⁷³. Nika se nacházela ve zdi naproti vstupu do hlavního pokoje a symbolizovala zničení chrámu a diasporu. Někdo i vepisoval verše ze Žalmu 137 – "*Jestli Jeruzaléme na tebe zapomenu...*", jiní zase formovali niku do tvaru speciální niky v mešitě, směřující k Mecce. Místo se nazývalo menora – lampa, původ jména jde těžko vysvětlit, snad to vedlo k chrámu.

Zajímavým a typickým znakem židovského domu je zvláštní místnost, která se během svátku Sukot měnila v suku. Obyčejně to byla jedna z malých místností směřujících ke dvoru, nazývaná sukkoh, podle její funkce. Strop téhle místnosti byl omítnutý maltou,

---

⁷²Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, Strana 30

⁷³Levy Nahum, 1986, 33, a Sémach, 1910, 35 In: Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 33

a jen malá část, asi jeden čtvereční metr byl nechán volný, tudíž tvořil otevřený prostor. Tahle díra byla přikrytá jednoduše odstranitelným materiálem, jako například větvemi, slámou, blátem. Na svátky Sukot byl tento materiál nahrazen speciálním druhem větví, tak jak předepisuje tradice. Během svátku Sukot rodina jedla v téhle místnosti, a muži v ní přespávali. V domech větších rodin bylo takhle upravených místností více. Po svátku Sukot se opět díra přikryla a místnost byla většinou využívána na ženské práce, například vyšívání.⁷⁴ Při návštěvě mnohých jemenských rodin dnes v Izrael, v Cholonu a Herzeliim, jsem si všimla těchto místností, které byly součástí rodinných domů, pokud si je samozřejmě rodina postavila či upravila sama.

3.2. Kuchyně

Židovský dům se lišil také kuchyní, právě v souvislosti se zákony kašrutu, tedy náboženskými jídelními předpisy. Podle pamětníků víme, že byli upřednostňovány kameninové nádoby, měděné bylo používáno pouze při větších událostech, a bylo většinou půjčováno mezi sousedy.

3.2.1. Měděné nádoby

Měděné nádoby bylo považováno za celkem luxusní artikl, a počet jeho kusů vlastnicích domácností vždy záleželo na finanční podmínkách rodiny. Prakticky každá domácnost vlastnila sadu měděných táců, měděnou kávovou sadu a měděné džbány na vodu. Široký měděný tác sloužil jako stůl. Měděné mísy sloužili k omývání v takzvaných tureckých lázních. Dalším typickým

---

⁷⁴Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, Strana 29

předmětem byla váza, do které se vkládaly vonné byliny jako bazalka, a které odháněly zlé duchy.⁷⁵

3.2.2. Keramika

Hrnčířství nebylo výhradně židovským řemeslem, nicméně v některých oblastech byly židovské rodiny, které se hrnčířstvím živily. Obzvláště ženy se podílely na tomhle řemeslu.

Používala se různě barevná hlína, s přidáním slámy a hnoje.

Jemenská keramika byla tvořena převážně ručně, bez pomoci hrnčířského kruhu. Nádobí bylo vypalováno v jednoduchých pecích. Většinou nebyli glazurované. Typickými hrnčířskými výrobky byli kávové hrnky, nádoby na vodu, nádoby na máslo, mísy a nádoby na pálení vonných esencí. Větší předměty jako například trouby, nádoby na voda a alkohol anebo nádoby na Hena oslavy byly rovněž vyráběny z jílu.

3.2.3. Kamenné nádobí

Ve všech částech Jemenu bylo zvykem používat kamenné nádobí a to nejrůznějších tvarů a velikostí. Nádobí bylo vyráběno z lehce opracovatelného kamene – mastku. Každý kus nádobí byl vytesán z jednoho kusu kamene. Těžká práce a distribuce se samozřejmě odrazila v ceně nádobí, které bylo mnohem dražší než keramické. Kromě vlastností udržení chuti a teploty, bylo nádobí také vhodné na skladování. Udržení teploty bylo využíváno hlavně o Šabat. Další vlastností kamenného nádobí byla schopnost či halachická povaha nádobí, neboť nádobí není schopno pojmout tuma, rituální nečistotu, a tudíž Židé dávali přednost tomuto nádobí. I přes velkou hmotnost nádobí, řada kusů byla z Jemenu převezena do Izraele a některých rodinách je nádobí používáno dodnes.

---

⁷⁵ Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, str. 38-39

3.2.4. Košíkářství

Velmi oblíbeným řemeslem, hlavně u žen bylo košíkářství. Nejrůznější předměty byly vyráběny z proutí jako koše na oblečení, rohože na země, košťata a kartáče. Bylo zvykem, že žena obdarovala svého muže malou proutěnou přihrádkou na kávové hrnky, které si mohl brát sebou do práce či na cesty. Barvy se užívaly hlavně červená, fialová, zelená, žlutá a černá. Příležitostně se přidávali amuletické prvky.⁷⁶

3.3. Oblečení

3.3.1. Ženské šaty

Jedním z mnoha typů ženských šatů byl typ "Antari". Černé šaty se oblékaly odpoledne po denní rutinní práci v domácnosti. Šaty se oblékaly jak na doma tak i na návštěvy. Černé šaty Antari byly oblékány pouze židovskými ženami, tudíž byly lehce identifikovány na ulici. Z dobovým fotografií víme, že v první polovině minulého století to bylo typické oblečení, v Saaně.

Šaty byly ušity z evropských látek, obvykle černý bavlněný satén, nazývaný dibit. Šaty měli dlouhý rukáv, střih byl víceméně uniformou, ale zdobení okolo krku formou výšivky a stříbrné knoflíky tvořily šaty odlišnými jedny od druhých. Pod šaty ženy oblékaly jednoduché spodní bílé prádlo zvané tahtani.

---

⁷⁶ Ester Muchawsky-Schnapper: The Jews of Yemen, Highlights of the Israel Museum Collection, The Israel Museum, Jerusalem 1994, Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000

Šátek

Mimo dům, vdané ženy v Saaně si pokrývaly hlavu šátkem, zvaným lahfeh nebo kapucí zvanou gargush. Kdykoli ženu minul na ulici muž, přikryla si šátkem i spodní část obličeje jako výraz cudnosti. Tohle gesto je patrně vlivem muslimských žen, které mají povinnost si tvář krýt. Šátek kryl ženinu hlavu a splýval až na ramena a záda. Látka byla importována většinou z Itálie nebo z Indie a používána exklusivně Židy⁷⁷

Tento druh šátku byl někdy používán muslimskými těhotnými ženami, které si šátky obmotávaly okolo břicha během těhotenství s vírou, že ochranné síly, které chrání židovské ženy, takhle ochrání i je.

Ženská kapuce

Ženská kapuce byla charakteristickým doplňkem oblečení židovské ženy v Saaně. Černá kapuce, zvaná garguš, která kryla její hlavu, krk, a část jejích ramen, ponechala k rozeznání pouze spodní část obličeje. Pokrývka hlavy samozřejmě souvisela s náboženským příkazem pro vdané ženy. Vlasy si žena splétala do dvou copů, spojených jemným šátkem. Gurguš zjevně odděloval židovské ženy od arabských. Židovské ženy oblékaly kapuci gurguš od raného dětství až do menopauzy, po té gurguš nahradily černým šátkem. Typ kapuce, materiál a zdobení odpovídaly sociálnímu postavení, majetku, příležitosti a místu. Samozřejmě mnoho žen v souvislosti s krajovým zvykem dávalo přednost šátky před kapucí.

Kapuce pro svobodné dívky se samozřejmě lišila tvarem a zdobením. Často dívky oblékaly trojúhelníkový typ kapuce, trojúhelníkový tvar byl znakem plodnosti, a samozřejmě měl ochranný charakter proti zlým silám.

---

⁷⁷ Ester Muchawsky-Schapper: The Jews of Yemen, strana 52

Zdobení kapucí

Stříbrné filigránové plátky vyráběné stříbrotepci nemají svoji paralelu ve špercích muslimských žen. Stříbrné zdobení kapucí se používalo při slavnostních událostech jako je svatba. Stříbrné filigránové plátky jsou vrcholným výrobkem stříbrotepců, a často jsou přizdobovány červeným, zeleným a modrým sklem anebo polodrahokamem. Plátky byly připevněny ke kapuci trvale. Pojmenování plátek většinou pochází z tvarů plátků. Plátky jsou nejvíce podobné indickým šperkům. V severní Indii například vyrábí vlasové spony stejného motivu.⁷⁸

Kalhoty – nohavice

Na Střením východě bylo pro ženy zvykem oblékat kalhoty – sirwal, pod jejich šaty. Dolní část kalhot, nohavice, tedy část která pokrývala kotníky byla vyrobena z jiného materiálu a zdobena výšivkou.⁷⁹ Zdobení se lišilo pro odlišné příležitosti, například pro Šabat, a také jiné bylo pro vdanou ženu a jiné pro svobodnou dívku. Nohavice svobodné dívky byly zdobeny rovněž výšivkou, společně s korálky a mušličkami, a se stříbrným zdobením, měli také ochranný charakter proti zlým silám.

Sváteční šaty

Sváteční vyšívané šaty známé jako lulwi byly použity je třikrát za život ženy. Bylo zvykem pro nejstarší příbuznou v rodině zapůjčit své šaty právě nové matce na první Šabat po porodu, kdy přijímala ženské hosty. Když byla starší tak si takové šaty vyrobila i pro sebe a oblékala je na večer Jom Kipur do synagogy. Když zemřela, měla šaty oblečené pod rubášem. Tak se šaty staly symbolem narození a smrti.

---

⁷⁸Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, Strana 139

⁷⁹Ibid., Strana 95

Šaty byly ušity z černé nebo tmavě modré kárované bavlněné látky. Šaty měly dlouhý rukáv, na prsou byla klasická satanská výšivka s řadou stříbrných doplňků.⁸⁰

Ženské svatební šaty

Svatba byla největší životní událostí ženy v jejím životě. V Saaně svatební oslavy trvaly dva týdny. Sedm dní před vlastním svatebním obřadem a sedm dní po obřady. Svatební šaty měly luxusní charakter, vždy byly doplněny tradičními prvky, ovlivněny lidovými pověrami typu ajiin raa. Nevěsta se jen těžko mohla pohybovat neboť dekorace byla velmi těžká, zvláště stříbrné šperky. Svatební šaty a šperky byly většinou propůjčovány různými rodinami, a to i po částech. Nevěsta měla zlatý brokátový kabátek, materiál importovaný z Indie a dvoje spodní šaty: jednoduché bílé šaty – tahtani a široké červené šaty – ranj, vyšíváné stříbrnou a červenou hedvábnou nití do tvaru hvězd. Její ramena a záda byly pokryty hedvábným šátkem a na hlavě měla vysokou korunu ve tvaru věže. Koruna byla vyšívána a zdobená perlami a lemovaná čerstvými květy. Trsy bylin byly zavěšeny po stranách její tváře a krku, rovněž je měla i v ruce⁸¹, neboť se věřilo, že takhle bude ochráněna před zlými silami.

3.3.2. Boty

Boty byly znakem bohatství, v zemědělských krajích, na vesnici lidé většinou chodili bosí. Ve městech se obouvali kožené boty, většinou z černé kůže vně obuvi a z hnědé kůže uvnitř, prošité bavlněnými stehy. Ženské boty se lišili vyšším podpatkem a

---

⁸⁰Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 93

⁸¹ Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, str. 93

zdobením z červené kůže. Děti pokud vlastnily boty, tak ty byli většinou zmenšeným typem bot pro dospělé. Látkové boty se obouvaly pouze na Jom Kipur a Devátého Avu – upomínkový den na zboření chrámu. Sandály byli druhým nejčastějším typem obuvi v Jemenu. Byli zdobeny a zpevněny koženými páskami. Tento typ obuvi byl používán na práci a dlouhé cesty, převážně na venkovských oblastech. Na rozdíl od takzvaných čistých profesí jako jsou například stříbrotepci a tkalci, kterým bylo umožněno studium náboženských textů, výroba bot byla považována za nečisté řemeslo, snad pro asociaci se špinavou zemí. Výroba bot byla velmi špatně placená a patřila k nejméně placeným řemeslům. Okolo poloviny dvacátého století boty evropského stylu přišli do módy i v Jemenu a nosili se ve stejném poměru jako tradiční jemenská obuv.

3.3.3. Dětské oblečení – Antari muwada

Dětská úmrtnost v Jemenu byla velmi vysoká, především kojenci a batolata byla velmi náchylná, a věřilo se že jsou nejoblíbenějším terčem zlých sil, ajin raa. A právě z tohoto důvodu malé děti byly zdobený nejrůznějšími amulety a ornamenty na dětském oblečení měli také děti ochraňovat. Amulety se věšely hlavně okolo krku, zápěstí a kotníků. Výšivka na šatech byla přizdobována mušličkami, zvanými Davidovy slzy. Tento typ mušlí byl charakteristickým doplňkem dětských amuletů. Malé vyšité červené trojúhelníky měli také ochranný charakter.

3.3.4. Mužské oblečení

V Jemenu si muži oblékali nejrůznější typy tunik, které byly mnohem oblíbenější než západní střih kalhot. Rozdíl mezi židovskými a muslimskými muži tvořila pokrývka hlavy. Pokrývka židovského muže méně výraznou formou pokrývky muslimského muže.

Šabatové a všední mužské oblečení mělo identický střih, rozdíl tvořila pouze barva a detail zdobení. Ve všední den šaty měli černou barvu, na Šabat se oblékala barva bílá.

Mužský domácí oblek se skládal z košile, sahající až po kolena a dlouhých šatů. Hlavním znakem byl výstřih sahající až k pasu, obvykle lemován knoflíky. Na levé straně byla vnitřní kapsa na osobní věci. Dále byl oblékán bavlněný kabát, guftan, otevřeného střihu s knoflíkem u krku. Kabát se oblékal na šaty, když se šlo ven, ale i doma či při slavnostních událostech.

Muži v Saaně si vždy oblékali černý vlněný modlitební šál, talit přes svoje oblečení. Při studeném počasí se oblékal kabát z ovčí kůže, bez rukávů, přehozený přes šaty, srstí dovnitř.⁸²

Modlitební šál

Trásně – ciciot, oblékané muži na konci jejich oblečení, tak aby jim byly stále připomínány jejich náboženské povinnosti, se postupně stali samostatným kusem oblečení, známým jako talit – modlitební šála. Talit se oblékal při speciálních náboženských událostech a při modlitbě. Jemenský původní talit, zvaný shamlah, používaný v Saaně a okolí, byl charakterem velmi podobný popisu biblickým šatům – simla (Exodus 12:34). Shamlah se oblékala přehozením přes ramena, nicméně sloužila šikovně také jako příkrývka či prostěradlo, ale i jako prostředek na přepravu jídla z trhu, kdy se shamla použila jako vak. Podobný šál, bez trásni, ciciot oblékali také muslimští muži a byl rovněž používán pro stejné sekulární účely.

Baladi shamlah, talit byl utkán z vysoce kvalitní vlny za použití speciální tkalcovské techniky. Tento talit byl oblékán na Šabat, svátky a ženich si ho oblékl ve svůj svatební den. Bylo rovněž zvykem přikrýt zesnulého talitem, ovšem s ustříhnutými trásněmi.

---

⁸² Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, str. 77

Dalším typem talitu byl talit na všední den, pojmenován makhattareh. Talit měl tmavě hnědou barvu s růžovými a béžovými pruhy. Oproti typu shamlah, který byl vyroben ze dvou kusů látky, tento talit byl sestaven ze šesti dílů sešitých dohromady. Menší verze bývala šita také pro děti. Velmi odlišné typy talitů máme na severu a jihu Jemenu.

Máme i talit katan, který byl vyráběn z bílé bavlněné látky s vetkaným červeným a zeleným pruhem a zdobený vzorem. Část okolo krku byla obšita výšivkou a čtverce z hedvábí zpevňovaly rohy odkud byly přidávány třásně – ciciot. Ovšem na přelomu století, aškenázský bílý talit, v Jemenu zvaný shal, s modrým či černým pruhem postupně nahradil tradiční jemenský modlitební šál.⁸³

Svatební šaty ženicha

Ženich měl samozřejmě také speciální slavnostní šaty, tak jako nevěsta. Před svatbou otec ženicha přinesl šaty k rabínovi, jehož úlohou bylo ženicha obléct. Nejprve si ženich oblékl bílé roucho, po té brokátový kabát se širokými rukávy, velmi podobný kabátci nevěsty. Látka byla rovněž importována z Indie. Rozdíl tvořili knoflíky, které byly vyrobeny pouze z kovu. Ženich dostal dva barevné hedvábné šátky, jedním si pokryl hlavu a později ramena. Druhým si pokryl ramena. Rabín na něho pověsil trojúhelníkový amulet, zavěšený na kovovém kroužku. V ruku ženich držel byliny jako nevěsta. Během dvou zvláštních ceremonii během svatby ženich měl i modlitební šál – talit.⁸⁴

Oblékání amuletů bylo popřeno a zastaveno Dordaim – židovským hnutím které popíralo přijetí Zoharu a Kabaly a s tím souvisejícími lidovými pověrami. Chtěli se navrátit k čistě rambamovskému konceptu judaismu a interpretace židovského práva

---

⁸³ Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 79

⁸⁴ Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 95

– Halachy. Ženich s hnutí Dordaim se rovněž vzdal oblékání brokátového kabátu, opřeno o zákaz oblékání se jako žena.

3.3.5. Šperky a stříbrotepectví

Výroba šperků a stříbrotepectví byla v Jemenu výhradně profesí Židů. Máme i oblasti, kde jsou stříbrotepci i Muslimové, ale teď se vyjasňuje, že mnozí z nich jsou potomky židovských konvertitů⁸⁵. Tak například v Saaně bylo na tři sta stříbrotepců, ve městě Dharma byla celá jedna třetina židovských řemeslníků právě stříbrotepci. Důvodů proč právě Židé se stali tak hojně stříbrotepci máme nemnoho, většinou dávaných do historických souvislostí.

Slavnostní náhrdelník – labbeh

Takový druh náhrdelníku byl darován nevěstě buď jejím otcem anebo budoucím manželem. Žena tento typ náhrdelníku oblékala tedy ve svůj svatební den, během oslav po porodu a během slavnostních událostí. Náhrdelník byl vyroben ze pozlaceného stříbra, náhrdelník se spojoval na krku tkanicemi s trásněmi. Dnes v Izraeli je už jen pár stříbrotepců, kteří jsou schopni vyrobit tak složité šperky typu labbeh. Příležitostně jsou takové šperky vyráběny, ale použití moderní technologie na výrobu ubírá jejich původní hodnotě.⁸⁶

Náhrdelník – amulet

Stříbrný náhrdelník byl vyráběn za účelem ochrany před zlými silami, a byl nošen jak židovskými tak i muslimskými ženami. Obvykle se skládal z jednoho, tří anebo pěti plátků, zdobenými na

---

⁸⁵:Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 127

⁸⁶:Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 129

straně. Z těchto plátků vysely ozdoby ve tvaru tubiček, do kterých se zasunoval pergamen či papír s magickým zaříkávadlem. Židé dávali do svých amuletů také pasáže z Bible, zatímco Muslimové pasáže z Koránu. Náhrdelník se spojoval bavlněnou tkanicí, jednak z ekonomických důvodů, a také z praktických, neboť tkanice byla pohodlnější na krku při delším nošení.

Dnes v Izraeli jsou stále takové náhrdelníky uchovávány jako vzácnost ženami, které přišly z venkovských částí Jemenu. Oblékají je ovšem velmi zřídka, a samozřejmě jejich objem a váha nejsou příliš praktické a pohodlné při moderním stylu života.⁸⁷

Náramky

Náramky byly vyráběny a nošeny především ženami z větších měst. Byly nošeny v párech, každý na jedné ruce. Bohatší ženy vlastnily i několik párů náramků. Náramky patřily ke kostýmu nevěsty., většinou byly darem od otce anebo snoubence. Náramky byly také často půjčovány příbuznými či sousedy méně zámožným rodinám. Během oslav po narození dítěte žena oblékala pět párů náramků.⁸⁸

Prsteny

Židovská nevěsta oblékala také sadu prstenů jako součást jejího svatebního kostýmu. Sada obsahovala až deset prstenů, na každý prst jeden prsten. Pro jichud $\eta\eta'$, část svatebního obřadu, kdy ženich a nevěsta jsou poprvé společně sami, bylo zvykem, že ženich daroval nevěstě klenotnici s podobnou sadou prstenů, co oblékala při svatbě. Žena potom oblékala tyto prsteny při slavnostních

---

⁸⁷Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000 Strana 133

⁸⁸Ibid, Strana 141

příležitostech jako například při oslavách po narození dítěte. Pořadí prstenů při navlékání se neměnilo.⁸⁹

Sada svatebních šperků pro ženu

Nebylo jiné příležitosti než svatby kdy byla žena zdobena více. Její tvář byla kompletně ozářená a lemovaná zlatými šperky a perlami, a také velmi těžko rozeznatelná. Patrně z důvodu ochrany před ajin raa – zlým okem. Hrudník měla zdobený obrovským množstvím náhrdelníků a její paže byly plné náramků, samozřejmě pověšených ve zvláštním pořádku. Na prstech měla nevěsta prsteny, také prsteny měli svůj řád oblékání. Korunou celé svatební sady byl perlový diadém, zvaný tishbuk lulu – znamená perlový ornament, který dával celé sadě jméno. Žena, která se specializovala na přípravu nevěst se jmenovala shareh, a ona shromažďovala nejružnější části svatební sady od mnoha rodin. Trojúhelníková výstroj na hlavě nevěsty byla symetricky zdobena červenou a černou obrubou a malými filigránovými přívěsky. Společně splývaly podél obličeje perlové řetězy. Na krk nevěsty byl zdoben náhrdelníkem labbeh a mnohými dalšími náhrdelníky ze stříbra anebo pozlaceného stříbra. Centrálním náhrdelníkem byl amulet, z tub a s přívěsky z mincí. Korálové a perlové náhrdelníky byly pod náhrdelníkem labbeh.

Dále nevěsta oblékala stříbrný pásek, který rovněž vypadal jako náhrdelníky. Většina šperků skutečně byla používána je pro svatební příležitosti. Dnes v Izraeli se stalo populárním oblékání tradičního svatebního jemenského oblečení pro slavnost Henna, která se pořádá jeden týden před svatbou.⁹⁰

---

⁸⁹Ibid, Strana 145

⁹⁰ Ester Muchawsky-Schnapper: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 147

Amulety

V Jemenu, tak jako v mnoha tradičních společnostech, amulety fungovaly jako ochrana proti zlým silám a na vyvolávání ochranných sil. Trojúhelníkový amulet byl používán nevěstami, a jeho menší varianta pro novorozence před obřizkou, a také pro děti od jednoho roku až do čtyř let pro slavnostní příležitosti.

Amulet obsahoval kovový kroužek, který se věšel na krk a trojúhelníkový přívěšek. Kroužek byl vyrobený ze dvou násad spojený hřebíky, zdobenými zářezy na stranách. Podle tradice bylo potřeba devíti hřebíků, posbíraných z jednotlivých domácností. Vyskytovaly se také amulety zdobené brokátem. Trojúhelníkový tvar sám zaručoval ochranné schopnosti. Tuby zavěšené na přívěscích obsahovaly pergamen či papír s biblickými verši, sušené byliny, obilí, zuby, krystaly, nehty, ampulky rtuti anebo sůl. Po té co tuba byla naplněna, přizdobila se mincemi, filigránovými rozetami, přívěšky či korálky. Dnes už v jemenské komunitě děti amulety nenosí, ale při předsvatební oslavě Henna ženich amulet má.⁹¹

Dýka a pásek

Židovští jemenští stříbrotepci nebyli omezeni jen na výrobu šperků. Také vyráběli jemné dekorace na pásky a dýky. Sami ovšem nemohli nosit zbraně, to příslušelo pouze muslimským mužům, což tradičně v arabské společnosti symbolizovalo mužství. Zvláštní druh dýky a její umístění na pásku identifikovalo sociální postavení. Ornament na dýce je také jedinou Koránem povolenou ozdobou muže. Pásek byl zdoben tepaným ornamentem, mincemi a amulety. Byla na něm umístěna také nádobka na oční make up, zvaný kahhal.⁹²

---

⁹¹Ester Muchawsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, strana 149

⁹² *Ibid*, strana 151

3.4. Jemenská židovská žena

Žena byla podřízena muži. Muž kontroloval domácnost, příjmy a výdaje, majetek a dokonce i práci manželek a dětí. Muž měl absolutní autoritu nad všemi členy v domácnosti. Domácnost byla většinou tří generační.⁹³ Muž vždy dědil po otci, žena nikdy nedělala ani po otci, ani po manželovi. Žena nikdy neměla vlastní příjem, vše patřilo manželovi. První svatba byla vždy dohodnutá, a žena neznala muže před svatbou. Platba za první sňatek byla samozřejmě vyšší než svatba druhá a třetí. Polygamie byla povolená, ale vyskytovala se jen zřídka.⁹⁴

Svatba

Průměrný věk na uzavření sňatku byl pro chlapce patnáct až devatenáct let, pro dívku jedenáct až patnáct let. Jsou známé případy kdy byl sňatek uzavřen i mezi mladšími snoubenci. Podle výzkumu Yael Katzir byl průměrný věk u dívek pro uzavření prvního sňatku devět až dvanáct let, pro chlapce třináct až osmnáct let. Osobně jsem se seznámila s rodinou, kde sestřenice babičky byla provdána už v osmi letech. Po svatbě se odstěhovala do domu rodičů svého manžela, kde ji tchyně měla naučit zvyklostem domu. Manžel a manželka žili odděleně než dívka dosáhla všech znaků tak, aby byla uznána halachicky ženou, a teprve poté začali spolu žít jako manželé. Rivka si pamatuje, že první dny plakala, nicméně jako důvod uvádí nedostatek sladkostí na které byla zvyklá. O svatebním obřadu ji museli nést, neboť byla příliš malá a klasický oblek jemenské nevěsty s řadou stříbrných doplňků byl pro ni příliš těžký. Rivka dodnes žije se svým manželem v Haifě. Jiným důvodem pro uzavíráním sňatků již mezi dětmi bylo nařízení, že každý sirotek musí být adoptován muslimskou rodinou. A tak když se provdali už

---

⁹³Katzir, Yael: *Yemenite jewish women in Israeli Rural Development*, strana 9

⁹⁴Ibid, strana 11

osiřené děti, zůstávali jako rodinná jednotka ve své židovské komunitě.

Všechny sňatky byli dohodnuté, jednalo se o tzv. šiduchy. Když rodina ženicha souhlasila, byla celá záležitost držena jako tajemství až do okamžiku, než se obě rodiny setkali osobně.

Těhotenství ženy bylo utajováno pokud možno co nejdéle jako rodinné tajemství. Pokud už nebylo možné těhotenství utajit, stalo se záležitostí nejen rodičů samotných, ale celé komunity. Když žena začala rodit, byla přivolána porodní bába přímo do domu rodičky. Porodní bába používala pár nůžek a nádobu s vlažnou osolenou vodou. Rodičce bylo podáváno husté staré víno ředěné vodou, které mělo konsistenci medu anebo byla krmena bylinami, které ji pomáhaly od bolestí. Po porodu přišly všechny příbuzné ženy a sousedky, aby potvrdily a oznámily, že vše proběhlo v pořádku. Po porodu byl matce podáván pohár vařeného másla s medem, následujícího rána rodina připravila snídani, která obsahoval kaši opět s máslem a medem. Snídaně se vařila nejen pro matku, ale pro celou rodinu, přátele a sousedy i s dětmi.

Novorozenec byl po porodu omyt slanou vlažnou vodou, která měla desinfekční účinky. Také je známé, že matka na dítě močila, neboť moč se chápala jako desinfekční. V prvních dnech bylo dítě jen kojeno, později bylo příkrmováno kaši s máslem a postupně dostávalo jídlo jako dospělí.

Dětská úmrtnost v Jemenu byla velmi vysoká, status ženy také závisel na počtu dětí.⁹⁵

Ženy měly svá individuální přátelství, která byla vyjadřována a známá jako "navštěvování se". Žena na návštěvu přicházela s balíčkem sušeného ovoce a ořechů, zvaným "ja-ala". Toto navštěvování se hodnotí jako výměna informací a zpráv mezi rodinami. Podle Yael Katzir měl muž sice rozhodující autoritu, ale

---

⁹⁵ Katzir, Yael: *Yemenite Women in Israeli Rural Development: Female Power versus Male Authority*, Ben Gurion University of the Negev, Beersheva, Israel, 1980, strana 11

žena měla zásadní manipulační vliv tímto "informačním systémem navštěvování se" na věci politické, ekonomické a manželské.⁹⁶

3.5. Synagoga a obřadní předměty

Jemenské židovské umění je nejvíce známo a reprezentováno stříbrotepectvím a výšivkou. Obřadní předměty používané v synagogách a domech jsou méně známy, neboť nemáme dostatek materiálu, tedy obecně nemáme k dispozici samotné předměty. Jedním důvodem je fakt, že Židé s sebou obřadní předměty nebrali, řada obřadních předmětů byla v Jemenu pochována, aby nebyla použita profánně. Dalším důvodem je samotný materiál, a to dřevo anebo látka, která se velmi těžko uchovává. Například Izraelské muzeum dnes dává jen stěží dohromady tradiční obrázek jemenské synagogy, neboť není dostatek důkazních předmětů, jen pár starých fotografií a příběhy, jak uvádí Ester Muchowsky-Schnapper, která zdokumentovala jemenskou kolekci, také ve své knize *The Yemenites*.

Jemenská synagoga byla velmi skromného interiéru. Byla přízemního charakteru, zdi byly nalíčeny bíle. Židovské domy i synagogy nikdy nesměly převyšovat budovy muslimské. Vchod do synagogy byl většinou formou skromné brány, vedoucí z ulice. Do synagogy se většinou sestupovalo, po třech až deseti schodech do malého dvora, kde se myli ruce a kde se Židé také před modlitbou zouvali. Synagoga měla vestavěná okna v horní části zdí, aby měla co nejvíce světla. Synagoga se většinou jmenovala do svého zakladatele, svého sponzorovi anebo po významném rabínovi, který danou kongregaci dal dohromady.⁹⁷

---

⁹⁶ Ibid, strana 12

⁹⁷ Ester Muchowsky-Schnapper: *The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture*, The Israel Museum, Jerusalem 2000, str. 152-165

Samotný interiér synagogy byl velmi skromný, obzvlášť ve venkovských oblastech, tak jako vlastní domy. Během modlitby se sedělo podél zdí, na zemi, se zkříženými nohama, tak jak bylo zvykem v daném prostředí, na matracích a polštářích, anebo na těžkých černých kobercích z kozí srsti. Na venkově byli použity i slaměné rohože. Niky ve zdích měly dřevěná dvířka a sloužili jako skříňky na modlitební knížky, sidury. Každý židovský muž, který přicházel do synagogy, s sebou z domu přinášel kus látky, kterou si pověsil na háček na zdi za jeho sezením, matraci na které lehával a malý dřevěný stolek, na který odkládal knihy, které studoval, během modlitby a přestávkou během studia. Barevné látky pověšené na zdích dodávali synagoze zvláštní atmosféru v kontrastu s černým kobercem a bílou zdi.

Komunita se v synagoze shromažďovala k modlitbě, studiu a diskuzím denně, ale tak se zde popíjela káva, přinesená z domu. Neboť kromě modlitby, se zde i učilo, bylo by to místo nazýváno jinými komunitami i Bejt midraš. Ženy samozřejmě v tomhle prostředí vůbec místo neměly, nicméně některé synagogy měli oddělenou zvláštní místnost, ale ta byla navštěvována většinou jen staršími ženami.

Dále, severní zeď, směřující na Jeruzalém, měla širokou niku, téměř na šířku celé zdi, začínající osmdesát centimetrů nad zemí, a zde byli ukládány svitky Tóry. Jemenští Židé nazývali tohle místo heikhal, jinde je užíváný název aron ha kodeš. Počet svitků se vždy rovnal tomu, jak komunita byla bohatá. Například největší synagoga v Saaně, Bayt al Usta, měla sto padesát svitků. Svitky, které se nepoužívali byli chráněny doma proti krádežím. Celý heichal byl zakrytý látkovou oponou zvanou parochet. Parochet byla vyrobena z hedvábí, sametu anebo bavlny.

Nejvzácnějším a nejdůležitějším objektem celé synagogy byl svitek Tóry, který byl napsán na pergamenu načervenalé barvy, vyrobeného

z kůže jelena nebo kozy. Svitek byl obalený do mnoha šátků. Tradiční obal byl vyrobený ze dřeva, spojený kovovými sponami.

Dalším rituálním předmětem byl stojan na Tóru, zvaný teva, který se používal během čtení. Domněnka, že název teva může být odvozený od původní slova mišnaického období, kdy teva byla vlastně přenosná krabice, která obsahovala právě svitek (Mišna, Řasnit 2:1), a byla používána než se trvale začala stavět zvláštní nika k účelu umístění svitku Tóry, v centru synagogy do čtvrtého století občanského letopočtu. K tomu také následuje další skutečnost, že jemenská synagoga neměla žádné pevné podium, zvané bima. Teva má ještě další charakteristické vlastnosti mišnaické tevy, jako například vestavěný dřevěný šuplík, který jinak není potřeba na jinak praktickém pultíku, dále teva byla vždy umístěna na pravé straně od heichal a byla přemístěna pouze dopředu jen během čtení. Dále teva byla používána výhradně na svitky Tóry a ne na jakýkoliv jiný liturgický text, a také sama o sobě byla považována za nejsakrálnější předmět. Také se věřilo, že má teva zvláštní moc, a někdy byla brána ze synagogy, například když se modlilo za déšť nebo proti epidemiím.

Z mnoha rozvorů je nám známo, že v synagogách bývalo také takzvané Eliášovo křeslo, malé dřevěné křeslo, na kterém seděl sandak při obřizce chlapce. Křeslo bylo patrně zdobené barevnými ornamenty. Dnes naneštěstí už nemáme žádný příklad, ani žádnou dochovanou fotografii. Nicméně víme, že zvyk mít Eliášovo křeslo je v Jemenu starý okolo tří seti let. Tento zvyk byl předáván až s novým takzvaným sefardským minhagem, v šestnáctém století. Sefardský minhag je také nazývaný shami, znamenající syrský, byl přijatý jen některými komunitami, zatímco ostatní pokračovali ve své starší tradici známé pod jménem baladi, znamenající místní, a ve které Eliášovo křeslo nebylo používáno. A samozřejmě je nám jasné, že židle se obecně v Jemenu moc nepoužívali. V Izraeli může dnes najít v některých jemenských synagogách malé Eliášovi křesla

pověšené jako dekorace na zdech, ale není to jemenský zvyk, ale vypůjčený od jiných komunit.

Ozdobný ornament ve tvaru koruny, nazývaný rimonim, gránátová jablka, byl umístěn na dvou dřevěných osnovách spojujících obal na Tóru. Byl používán nejrůznější materiál, mosaz, stříbro, měď. Často byli zdobeny i verši ze Žalmů. Sama jsem objevila ve Starém městě Jeruzaléma, v prodejně s antikvitami, stříbrný plát, asi dvacet centimetrů vysoký, ve tvaru desek smlouvy s desaterem, o kterém jsem se od prodejce dozvěděla, že to je originální jemenská ozdoba na svitek Tóry, zvaná rimonim. Zdobení bylo vždy ovlivněno vnějšími faktory jako například indickými, nebo etiopskými, ale i také tvarem místních mešit.

Dalším zajímavým objektem je ukazovátko, které se užívalo při čtení z Tóry, tak aby se prst nedotýkal textu. Obvykle je ukazovátko nazýváno jad – ruka, nicméně jemenské ukazovátko nemá tvar ruky. Je vyrobeno ze stříbra anebo mosazi. Výstižně se nazývalo makhwat, v arabštině znamenající pomocník nebo vodičko. Ukazovátko má nejrůznější zdobení, obvykla také verše ze Žalmů, často potom verše osm a devět ze Žalmu 19. Někdy jsou přidány i malé zvonečky, aby jemně doprovázeli hlas člověka, který právě četl. Ukazovátko bylo většinou zasunuto v pouzdře na Tóry, což vysvětluje i to, že chyběl řetízek, který se u jiných komunit běžně vyskytuje.⁹⁸

---

⁹⁸ Ester Muchawsky-Schnapper: The Jews of Yemen, Highlights of the Israel Museum Collection, The Israel Museum, Jerusalem 1994, str. 152-165

3.6. Rozlišení podle náboženských skupin

Můžeme rozlišit tři základní náboženské skupiny jemenských Židů:

1. Baladi
2. Shami
3. Rambanisté neboli Maimonidovci

Rambanisté jsou typicky považováni za typ skupiny Baladi. Baladi Židé obecně následují halachu kodifikovanou Rambamem kodifikovanou v Mišne Tora.

Shami Židé také následují halachu kodifikovanou Rambamem v Mišnei Tora, ale také přijali Zohar a modifikovali svůj sidur, svůj náboženský text pod vlivem Kabaly.

Počátkem dvacátého století se objevila nová skupina jménem Dordaim, která se snažila prosadit pouze Rambamovu halachu. Cílem hnutí bylo navrátit jemenským Židům původní metodu interpretace, porozumění judaismu tak, jak tomu bylo zvykem před rokem 1600. Název hnutí Dordaim je odvozen od "dor dea" neboli "generace znalosti, pochopení". Liturgie většiny Baladi Židů stojí na kompromisu rabína Maharitze – Mori Yihye Salah. Maharitz spojil obrovskou propast mezi následovníky Rambama a následovníky mystiky Isaaca Lurii. Dordaim jako také následovníci Rambama ovšem Maharitzův kompromis nepřijali, ale mají stejný základní nusach (modlitební text) kodifikovaný v jejich siduru Tiklal⁹⁹. Odmítnutím Zoharu jsou velmi podobní původním španělsko – portugalským Židům, kteří jsou také známí jako ortodoxní Maimonidovci. Co se týče liturgie a interpretace židovské práva, halachy, Shami Židé byli silně ovlivněni syrskými sefardskými Židy, i když v některých záležitostech evropskou kodifikaci židovského práva a místo toho následují dřívější rozhodnutí podle Rambama. Oproti Baladi skupině, Shami Židé přihali hodnoty a obsah Zoharu, a

---

⁹⁹ Cohen, Shalom: Jewish Liturgy prayer and synagogu service through the ages, Keter Publishing house Jerusalem, Izrael, 1993, strana 252

upravili tak původní jemenský nusach a včlenili změny založené na Kabale. Jemenští Židé měli tendence se rozřazovat podle náboženských skupin ještě po příchodu do země zaslíbené, ale tento trend postupně vymizel.¹⁰⁰

3.7. Lidový příběh

Dr. Michael Caspi, jemenský Žid narozený v Izraeli a plynně hovořící arabsky, s výbornou znalostí aramejštiny, zaznamenal na magnetofonové pásky řadu příběhů hned po příjezdu nových imigrantů,¹⁰¹ neboť se velmi obával, že budou brzy zapomenuty, a to i záměrně. Příběhy byli tradovány muži z generace na generaci. Odráželi nejen kolektivní moudrost, ale i humor, porozumění a radu. Fakt, že muž je vypravěčem odráží povahu hlavního hrdiny příběhu – muže. Ženy se na rozdíl od mužů spíše vyjadřovaly písní a poezií plnou moudrosti, romantiky a duchaplností. Životní podmínky, perzekuce a vyčlenění ze společnosti měli také vliv na větší sounáležitost s žitou Tórou, tedy i na úrovni vyprávěných příběhů. Naděje a slib "země zaslíbené" se samozřejmě dostali do lidové slovesnosti.

3.8. Hudba , píseň a tanec

Tanec je nedílnou součástí tradiční jemenské židovské kultury. Jemenský tanec je spojením pohybu, mimiky, hudby a poezie. Hudba jemenské židovské komunity v Izraeli je studována vědci od příchodu prvních přistěhovalců z Jemenu už téměř před více jak sto lety. Abraham Zvi Idelson jako první, v letech 1909 až 1931, posbíral a posléze publikoval jemenské tradiční židovské

---

¹⁰⁰ Yemeni Jews in Palestine/Israel, The Open University of Israel, Yad Izhak Ben-Zvi, Jerusalem 2006, strana 245

¹⁰¹ Gold, Shariya And. Caspi, Mishael M: The Answered Prayer and another Yemenite Folktales, The Jewish Publication Society Philadelphia New York 5750-1990, strana 11

písně, nejvíce liturgické a para – liturgické, s hebrejským textem z modlitební knížky a Diwan. O něco později Edith Geron-Kiwi a Johanna Spector zkoumaly písně jemenských židovských žen.¹⁰²

Modlitební písně

Společné zpívání je ve fortissimo a jednohlasné. Jemenští Židé dávají přednost rytmickému jednohlasu nebo se rozdělí do dvou sborů, které na sebe navzájem reagují a odpovídají si. Nicméně jsou i události, kdy se zpívá pouze sólo, jako například při modlitbě za déšť v obdobích velkého sucha. Všechny jemenské modlitební písně mohou být rozřazeny do patnácti typových skupin melodií, vyjadřujících náladu, prostředí a asociace se svátky.¹⁰³

Para – náboženské písně

Para – náboženské písně jsou zpívány mimo synagogu, doma na svátky a na oslavách. Tento typ písni patří výhradně mužům. Texty jsou vždy náboženské a zpívají se v hebrejštině anebo v aramejštině. Patří sem *Halelot*, *Zafát*, *Hidujot*, *Nešid*, *širot*, a *Šabat širot*. Vyjma *Halelot*, všechny typy písni vyžadují střídající se sbory alespoň čtyř mužů. První verš je zpíván hlavním zpěvákem, který představí melodii a potom je následován dvěma střídajícími se sbory. Po opakování melodie při několika verších, hlavní zpěvák představí další melodii. Čím častěji zpěvák mění melodie, tím více mu to přispívá k jeho prestiži. Posluchači se neúčastní zpěvu, ale mohou doprovázet zpěváky tleskáním rukou. Muži obvykle během zpěvu tancují.¹⁰⁴

---

¹⁰² Shalom Seri: *Se'I Yona Yemenite Jews in Israel*, strana 16,17

¹⁰³ *Encyklopedia Judaica*, Yemen, strana 757

¹⁰⁴ *Ibid*, strana 757

Sekulární písně

Sekulární písně byly doménou žen. Ženy nechodily do synagog a tudíž neznaly mužský náboženský svět. Neuměly hebrejsky a všechny jejich písně byly v arabštině. Ženy si vytvořily svůj vlastní spirituální svět, ve kterém se vyjadřovaly pomocí příběhů a písní, které byly reakcí na historické události. Písně zpívaly o lásce, namlouvání, manželství, narození, smrti, o radostech a strastech domácího života. Ženy zpívaly během práce. Melodie obsahují jednu, dvě anebo tři části. Zpívalo se jednohlasně nebo v heterofonii. Téměř na všechny písně se může i tancovat.¹⁰⁵

Hudební nástroje

V Jemenu byli hudební nástroje zakázány, vyjma imámské vojenské kapely. Nicméně se nástroje používali tajně, i přes velké tresty. Židé tudíž nástroje nepoužívali, pouze prázdné plechovky, měděné tácy nebo příležitostně na bubny. Veškerý hudební doprovod dnes v Izraeli používaný jemenskými Židy, je až posléze získaný vlivem socializace.¹⁰⁶

Tanec

Muži a ženy nikdy netancovali dohromady, zřídka se dokonce viděli při tanci navzájem. Muži tancovali při zpěvu para – náboženských písní. Tanec obsahoval skoky do vzduchu, pohyby připomínající indiánské tance. Ženy oproti tomu se při tanci sotva pohybovaly, jejich pohyby byly pomalé, důstojné a zdrženlivé. Vzrušení, vitalita a rychlost pohybu, která se nachází v mužském tanci, u žen absolutně chybí.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Encyklopedia Judaica, Yemen, strana 758

¹⁰⁶ Ibid, strana 758

¹⁰⁷ Ibid, strana 758

¹⁰⁷ Ibid, strana 758

4. Závěr

Diplomová práce pod názvem "**Jemenští Židé, historie, životní styl a prostředí**" představuje obecný kompilační náhled do historie židovské komunity, která svými zvyky a tradicemi, je jednou z nejstarších a snad i nejpůvodnějších dochovaných židovských komunit dnes, a která sahá svými zvyky až do babylonských akademií. Jemenská komunita je jedinou židovskou komunitou, která se halachicky držela díla Mošeho Ben Maimona, Mišnei Tora, což samozřejmě ovlivnilo celý její vývoj judaismu. *formulace*

Mým cílem bylo historicky uvést základní fakta, společně s popisem obecných životních záležitostí bydlení a života v Jemenu. Rovněž jsem uvedla některé zajímavosti, které se odrazily v židovské izraelské kultuře současnosti. S poznáním jemenské židovské komunity jsem došla k zamyšlení nad problémem velké asimilace a snahy mladé generace zapomenout na svůj historický původ, který se stal velkou přítěží nejen pro generaci jejich rodičů, a je dokonce předmětem studu, což se mi zdá jako velmi negativní přístup k vlastní identitě, která je přitom nositelem ohromného kulturního dědictví světového judaismu.

Můj historický úvod je důležitý jako první uvedení a představení jemenské židovské komunity vůbec v českém jazykovém prostředí. Náboženské tradice a zvyky, ale i moderní historie jemenských Židů prokazatelně, stojí za velkou pozornost. Operace "Magic carpet" byla první hromadnou alijí v historii státu Izrael. Postavení jemenských přistěhovalců a jejich zařazení do moderní společnosti, aféra "kradených dětí" a další alija v devadesátých letech, to jsou velká témata, která si zaslouží samostatná zpracování. Po historickém úvodu, bych se ráda věnovala antropologickému výzkumu životního stylu, dnes a v historických a náboženských souvislostech. V historii náboženský a kulturní život, respektive celý životní styl komunity a jedince, představoval to samé, nicméně dnes sekularizovaná moderní doba, která se odvrací od náboženských tradic a hodnot, přináší nové fenomény židovské

identity jedince, v závislosti na stát Izrael, který nabízí novou "izraelskou identitu", která nemusí být náboženská. Rovněž majorita a důležitost aškenázského židovstva se velmi odrazila na identitě a snaze asimilace. Aféry v současné izraelské společnosti typu Jigala Amira, anebo Dany International, samozřejmě vedou k velkým diskuzím, diskuzím o původu.

Přes všechna, z mého hlediska zavádějící, hodnocení, si stále více myslím, že kultura a zvyky jemenské židovské komunity mají nezastupitelné místo v tradici světového judaismu. Jejich vnímání halachy a tradice skrze Rambanovu Mišnei Tora je neocenitelně vyjímečným fenoménem a dědictvím, které spojuje jeho racionalitu s náboženstvím, což shledávám aktuálním a současným.

Ramban
není Maimonides
ale Nachmanides!

Conclusion

The Sages say "from three things our father's were delivered from Egypt: they did not change their names, their tongue (language) and their dress." Tradition records that the Yemenite Jewish community was first established by King Solomon over 3000 years ago.

Yemenite Jewry is a window into Jewish people's past. Yemenites have many customs, traditions, foods, clothing, and language that clearly make them unique from the general divisions of world Jewry like Ashkenazic or Sephardic. For instance, Yemenites are the only members of world Jewish community who base their religious legal code on Moses Maimondes' opus magnum the Mishna Torah .

Moreover, Maimondes, or more commonly known by his acronym the Rambam, with his logical and rational approach to the Bible is the adopted hero for Yemenite Jewry. On the other hand, Yemenite Jewry maintains many ancient superstitions which at first glance appear to contradict Rambam's approach. However, Yemenites have been able to strike a balance between their superstitions and Rambam's rationalism and to build a harmony in their lives. It is this ability to harmonize seemingly unbridgeable differences which first attracted me to the study of Yemenite Jewry.

Použitá literatura

- ✓ Ahroni, Reuven: Jewish Emigration from the Yemen 1951-98, Carpet Without Magic, by Curzon Press Richmond, Surrey, 2001
- Ahroni, Reuven: Yemenite Jewry – Origins, Culture, and Literature, Association of American University Preses, USA 1986
- Barer, Shlomo: The Magic Carpet, Secker&Warburg, London, 1952 - *hom. 65*
a. 60
- ✓ Cohen, Shalom: Jewish Liturgy prayer and synagogu service through the ages, Keter Publishing house Jerusalem, Izrael, 1993
- Daumer, Werner: Yemen: 3000 Years of History, Frankfurt 1988
- Dori, Zacharia: Traditional Medicine among the Yemenite Jews, Afikim Edition Tel Aviv, Israel 2003
- ✓ Gavra, Moshe: Encyclopedia of Chachamei Teiman, Bnei Brak
אנצ'קלופדיה לחכמי תימן: ד"ר משה גברא, בני ברק תשס"א
- ✓ Husayn b. Abdullah al-Amri: The Yemen in the 18th & 19th centuries a political&intellectual history, University of Durham by Ithaca Press, London, 1985
- ✓ Gold, Sharlya and Caspi, Mishael Maswari: The Answered Prayer and another Yemenite Folktales, The Jewish Publication Society Philadelphia New York 5750-1990
- ✓ Kapach, Josef: Halikhot Teman, Ben Zvi Institute of Yad Izhak Ben-Zvi and Hebrew University of Jerusalem, fifth edition, Jerusalem, Israel 2002
- ✓ Katzir, Yael: Yemenite Women in Israeli Rural Development: Female Power versus Male Authority, Ben Gurion University of the Negev, Beersheva, Israel 1980
- Lewis, Herbert S.: After the Eagles Landed, The Yemenites of Israel, Westview Press 1989
- ✓ Muchawsky-Schnapper, Ester: The Yemenites: Two Thousand Years of Jewish Culture, The Israel Museum, Jerusalem 2000
- ✓ Muchawsky-Schnapper, Ester: The Jews of Yemen, Highlights of the Israel Museum Collection, The Israek Museum, Jerusalem 1994
- ✓ Nini, Yehuda: The Jews of the Yemen 1800-1914, Tel Aviv University, Israel 1991

✓ Isaac, Efraim and Tobi, Yosef: Judeo-Yemenite Studies, Proceedings of the Second International Congress, Institute of Semitic Studies, Princeton University, New Jersey

Parfitt, Tudor: The Road to Redemption, The Jews of the Yemen 1900-1950, E.J.Leiden, The Netherlands 1996

Saadoun, Haim: Yemen, Ministry of Education and Ben Zvi Institute for Study of Jewish Communities in the East, Hebrew University of Jerusalem, 2002

Sharvit, Yehiel Adaqi/Uri: A Treasury of Jewish Yemenite Chants, The Israeli Institute for Sacred Music 1981

✓ Seri, Shalom: Se'i Yona, Yemenite Jews in Israel

Tobi, Jacob: West of Aden, A Survey of the Aden Jewish Community, Association for Society and Culture Netanya, Israel 1994

Wenner, Manfred W.: Modern Yemen 1918-1966, the Johns Hopkins Press Baltimore 1967

Encyklopedia Judaica, elektronická verze (CD ROM), 2003

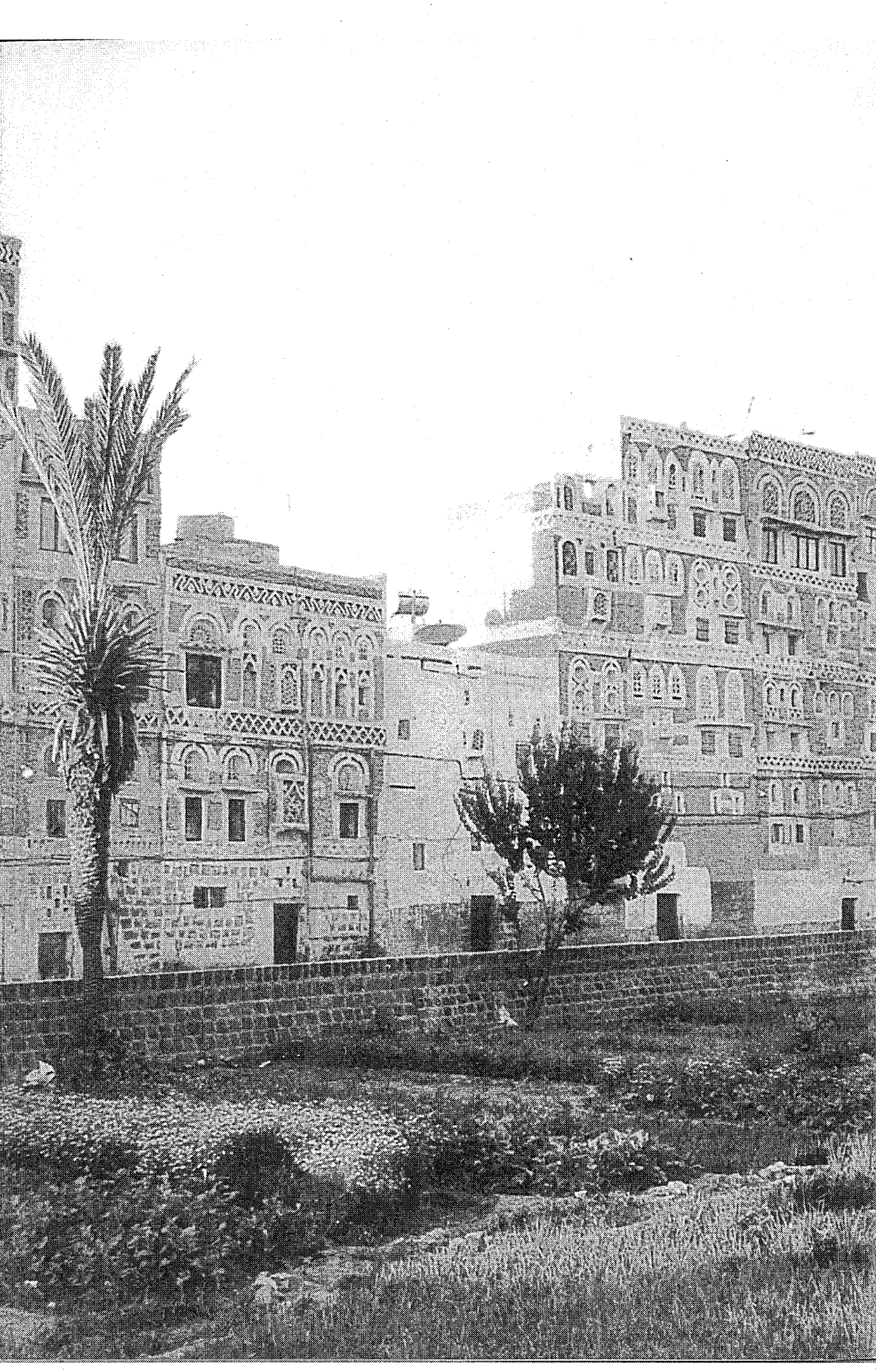
✓ Yemeni Jews in Palestine/Israel, The Open University of Israel, Yad Izhak Ben-Zvi, Jerusalem 2006

✓ Pardes Institute of Jewish Studies: Jewels of Yemen: Rabbanit Bracha Kafah and Rav Josef Kafah, Z"L, A "Day Away" Production, October 16th, 2002

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad, 6. přepracované vydání (4. vydání v ČSB), Česká Biblická společnost 1995

Obrazová příloha

1. Jemenská architektura
2. Kamenné nádobí
3. Místnost pro ženu po porodu
4. Mužské oblečení
5. Ženské oblečení
6. Dětské šaty
7. Nevěsta
8. Amuletický náhrdelník
9. Stojánek na Tóru
10. Svitek Tóry
11. Svatební smlouva – Ketuba
12. Hydrologická mapa Jemenu
13. Politická mapa Jemenu č.1
14. Politická mapa Jemenu č. 2

4

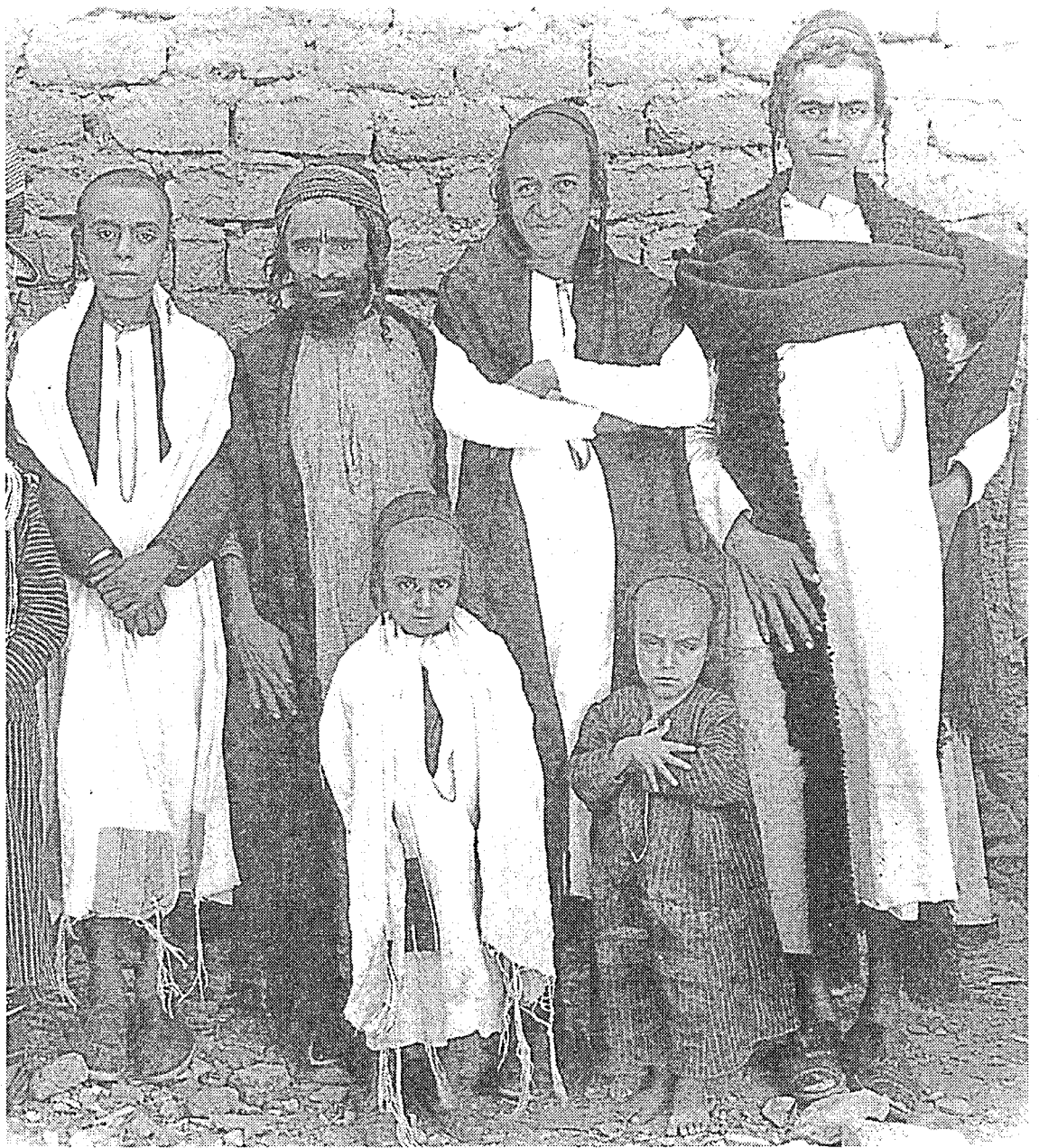
2

1

3

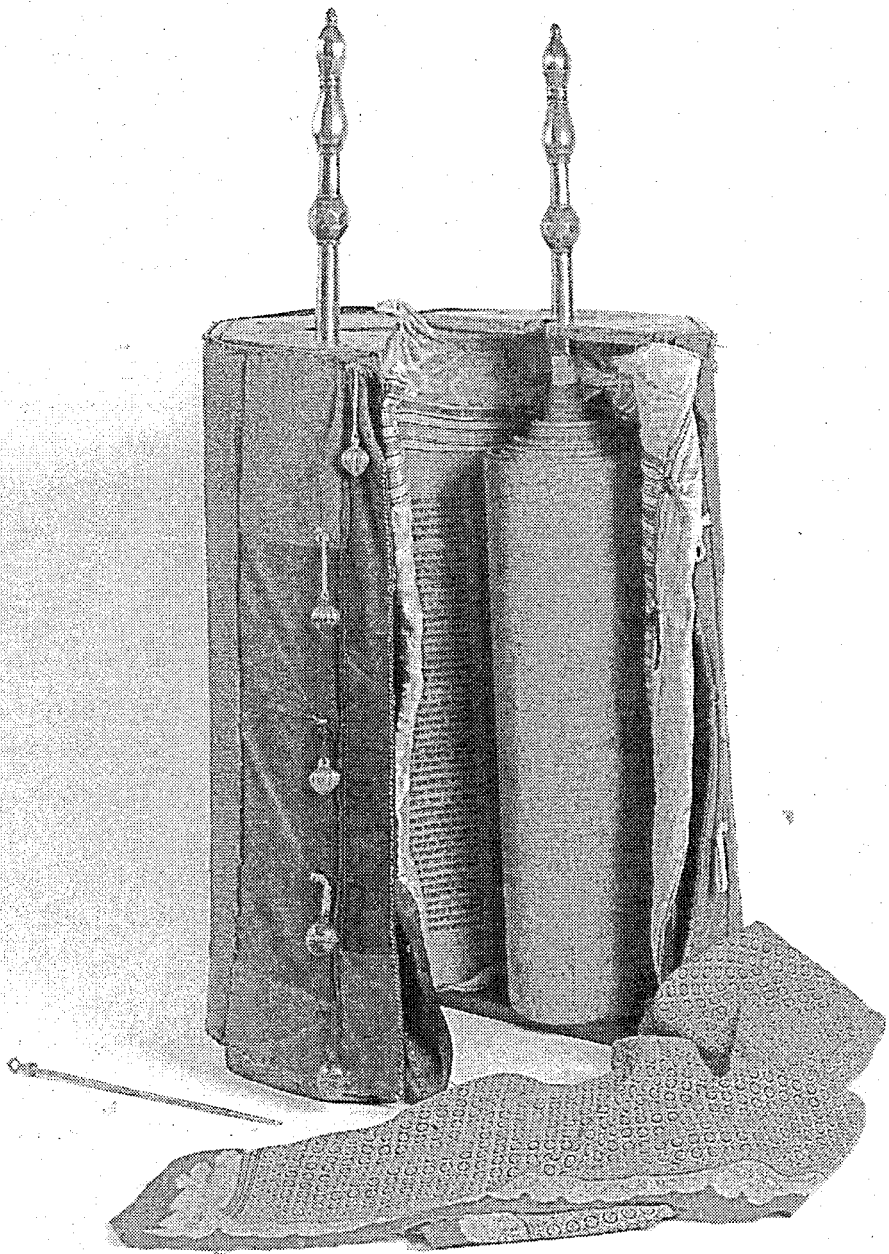

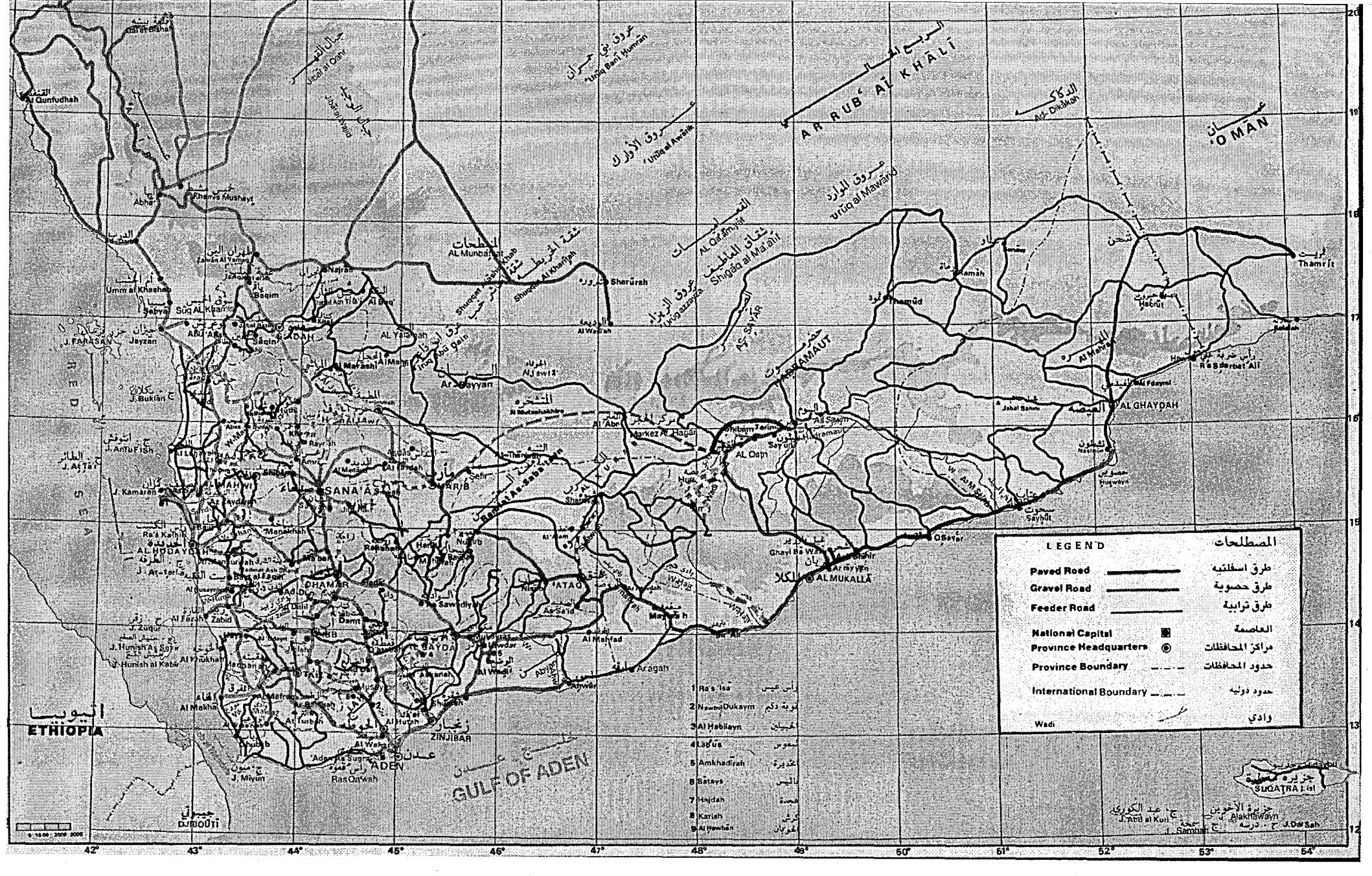

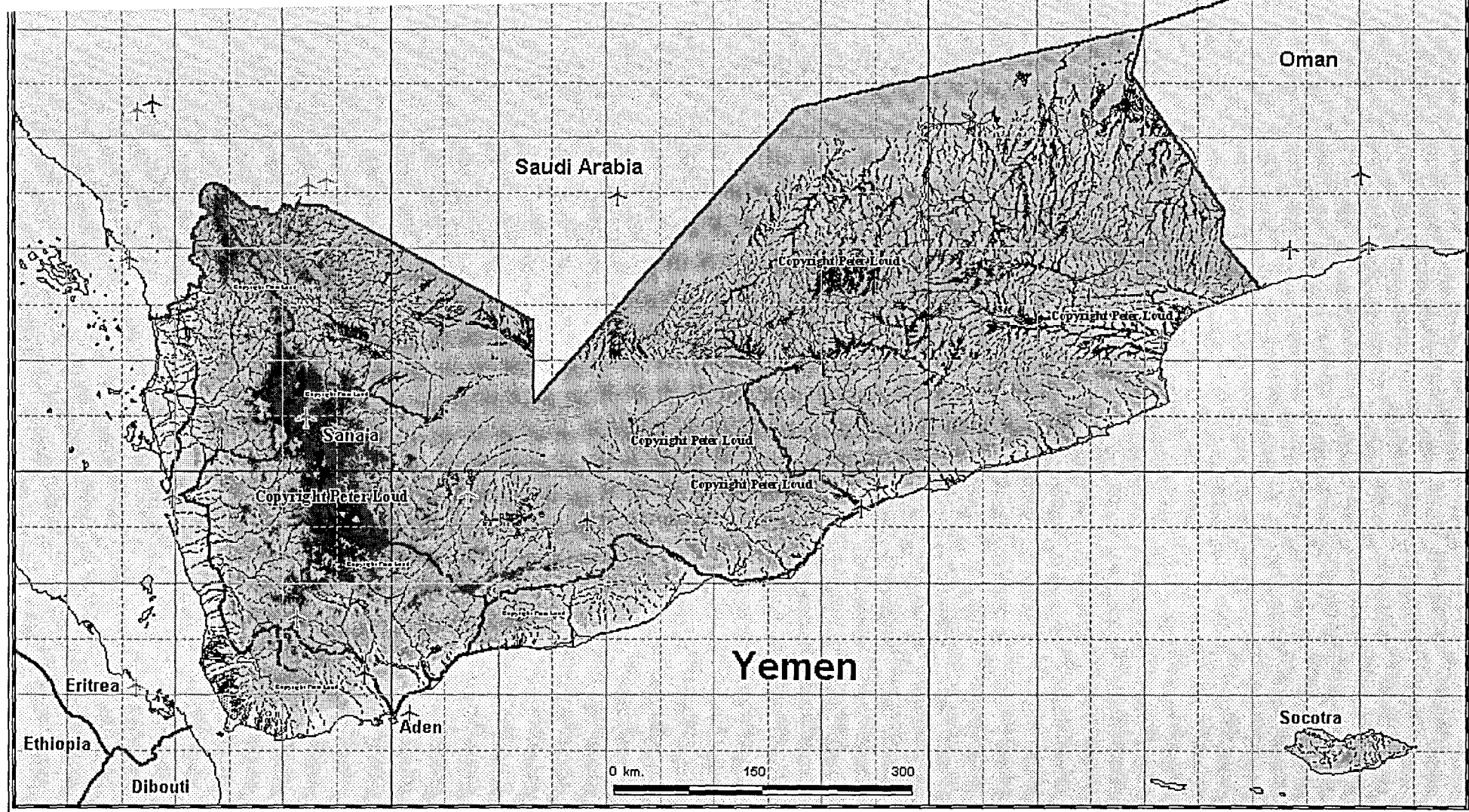

LEGEND		المصطلحات
Paved Road	—————	طرق اسفلتية
Gravel Road	—————	طرق حصوية
Feeder Road	—————	طرق ترابية
National Capital	■	العاصمة
Province Headquarters	●	مراكز المحافظات
Province Boundary	- - - - -	حدود المحافظات
International Boundary	- - - - -	حدود دولية
Wadi	~~~~~	وادي

- 1 Ras' Isa رأس عيسى
- 2 Nuway'Dukaym نوية دكم
- 3 Al Habbayn الحبيان
- 4 La'is لاسيس
- 5 Amkhadrar أمخدر
- 6 Batava باتاوا
- 7 Hajdah حجة
- 8 Karish كاريش
- 9 Al Nuwahn النوان

جزيرة Socatra
SUAATRA 1-01

ج. عبد الكوري
J. Abd al Kuri
ج. درسة
J. Darasa
ج. سامح
J. Samah

Hydrologická mapa Jemenu

